

kulturtidsskriftet

**dyade** 1 2005

i samarbeid med NRK Drama

# Kjærlighetssviket

DEN UNGE IBSEN

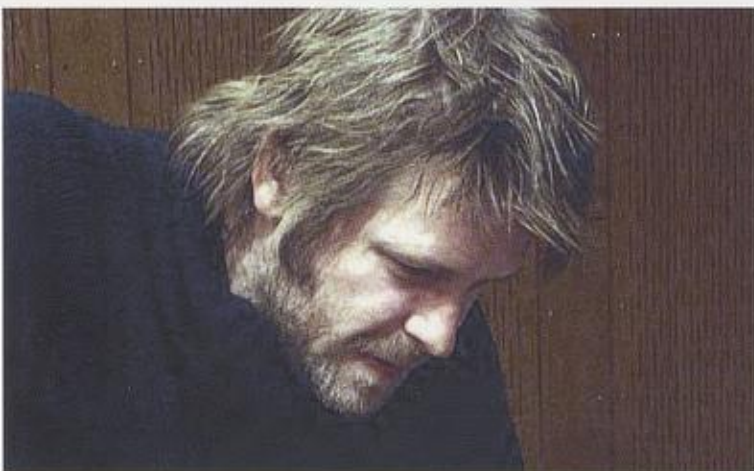


Laila Goody som Else Sofie Jensdatter Birkedalen  
i tv-serien *Den unge Ibsen. En udødelig mann*  
fra NRK Drama 2006



Klare for NRK Dramas produksjon *Den unge Ibsen*. Fra venstre Berit Nesheim - regi, Wenche Foss som spiller faster Ploug, Anders Baasmo Christiansen - den unge Henrik, Sven Nordin - Ibsens far Knud, og Siri Senje, som har skrevet manus.

(foto: Anne Liv Ekroll, NRK)



Trond Espen Seim spiller hovedrollen i NRK Radioteatrets produksjon av Henrik Ibsens første, heftige drama *Catilina*, som han skrev i Grimstad.



I Henrik Ibsens skuespill står den mannlige hovedpersonen ofte mellom to svært ulike kvinneskikkelser - en furie som hjem søker ham, og en varm kvinne som ivaretar ham. Også i *Catilina*. Rebekka Karijord som Furia og Heidi Gjermundsen Broch som Aurelia i Radioteatrets produksjon.

# KJÆRLIGHETSSVIKET OG DEN UNGE IBSEN

Hun satset alt og tapte alt.

Hun var 27 år gammel og håpet at den unge, dyktige apotekerlærlingen på 17 år skulle gi henne sosial status. Hun ble gravid med ham. Men han hadde helt andre drømmer. Han var et geni og skulle bli en av verdens største dramatikere.

Hvordan kunne hun vite det? Hun ble sveket, forlatt, levde og døde i armod med dramatikerens sønn, som ble smed og alkoholiker.

Det hun vant, var udødeligheten. Hva nå det skal være godt for. Det finnes sannsynligvis spor etter henne i flere av verdenslitteraturens største verk. Kanskje har hun bidratt til en skjellsettende dramaturgisk teknikk: det vi mest av alt vil holde skjult, det mest skjebneskapende og skambelagte, vrenses opp og river i fasadene.

Kanskje er det på tide at Else Sofie Jensdatter Birkedalen får et aldri så lite minnesmerke?

Det får hun nå, 113 år etter at hun døde. Til 100-årsmarkeringen av Henrik Ibsens død lager NRK Drama en tv-serie i tre deler om *Den unge Ibsen*. Om farens fallitt i Skien og Henriks år som apotekerlærling i Grimstad. Her trer endelig Sofie inn i offentligheten, spilt av Laila Goody.

Det er lite vi vet om henne. Biografer og litteraturhistorikere som antyder noe om hvordan forholdet mellom Sofie og Henrik artet seg, har diktet. De fleste ser ut til å mene at graviditeten var resultat av et hektisk, kavende møte under fellen, "et uskjønt frembrudd av lave drifter".

Siri Senje, som har skrevet manus til denne tv-serien, må også dikte. Men hun velger å beskrive et forhold med sødme og gjensidighet. I hennes versjon er det Henriks ensomhet, koblet med ungdommens lidenskap og erotiske lengsel, som fører ham mot Sofie og hennes varme, kvinnelige favn. Hun skildrer Ibsen som betatt av hennes kvinnelighet og av selve sanseligheten, noe som lett kan forveksles med dyp forelskelse i et ungt sinn.

I dette Dyade kan du for første gang lese scenene mellom Henrik og Sofie.

Det er neppe tvil om at forholdet til Sofie kom til å prege den voksne Henrik Ibsen og hans diktning. Kjærlighetssviket er et tema som følger ham gjennom livet. Han utforsker det om og om igjen i sine skuespill.

I 2005 produserer NRK Radioteatret Henrik Ibsens første og siste skuespill, *Catilina* og *Når vi døde våkner*. Dette spennet inviterer til en vandring i hans livsverk – med kjærlighetssviket som utgangspunkt.

Carl Henrik Grøndahl, som foretar denne vandringen, finner at seksualiteten er brennstoffet i de valg som fører til svik. Og forunderlig nok at det er *fraværet* av fysisk seksualitet som framfor noe skaper sviket hos Ibsen. Mannen mottar et tilbud om en relasjon med seksualitet, som han ikke våger eller makter - eller velger bort, fordi seksualiteten på ett nivå er belastende, og annen utfoldelse betyr mer for selvfølelsen. Seksualiteten tilhører noe lavere. Den ofres til fordel for noe høyere, en maktidentitet. Mennene sublimerer.

Til å begynne med kan det se ut som om Henrik Ibsen idealiserer denne livsløsningen. Etterhvert blir han sterkt opptatt av hvordan den medfører en destruktiv reduksjon i menneskelighet.

Alt dette kan kanskje være litt småinteressant å se inn i – hvis man er spesielt opptatt av Ibsen, vil noen kanskje si. Bak en slik distanserende lesning ligger en holdning, mener Carl Henrik Grøndahl. Nemlig at det moderne menneske har funnet langt bedre løsninger på seksualiteten. Ja? Er ekteskapene blitt enklere? Kjærligheten?

På overflaten har nok seksuell utfoldelse andre vilkår, men er seksualiteten mindre av en kaoskraft i våre liv enn den var for Henrik Ibsen og hans samtidige? Tyder dagens omfang av skilsmisser, alkoholbruk og psykiske lidelser på at vi har funnet så mye bedre løsninger på drifter og relasjoner?

Dette *Dyade* hevder at dersom vi stenger Henrik Ibsen inne seg selv og mener oss modernisert forbi hans undersøkelser, gir vi fra oss en mulighet til å lete i våre liv og bli ørlittegranne mer seende.

God lesning.



Eirik Jensen

**Redaktør:**  
Eirik Jensen

**Redaksjon:**  
Halvor Eifring  
Turid Suzanne Berg-Nielsen  
Rolf Brandrud  
Carl Henrik Grøndahl

**Redaksjonsekretær:**  
Trygve Fridstrøm

**Lay-out:**  
Carl Henrik Grøndahl

**Administrasjon:**  
Acem sekretariat

**Redaksjonsråd:**  
Ole Gjems-Onstad  
Torbjørn Hobbøl  
Are Holen

**Adresser:**  
Postboks 2559 Solli,  
0202 Oslo  
Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo  
Telefon: 23 11 87 00  
Telefax: 22 83 18 31  
Postgiro: 0805 2 09 42 33  
dyade@acem.no  
dyade.no

**Trykk/opplag:**  
Hegland Trykkeri  
1700 eks  
Utkommer 4 ganger i året

**Abonnement**  
For året 2005: kr. 220,-

ISSN 0332-5792

*Carl Henrik Grøndahl:*

---

## 4 KJÆRLIGHETSSVIKET

---

## 30 SOFIE OG HENRIK

---

## 50 TORMOD OG HENRIK

---

## 58 CATILINA OG HENRIK

---

I 2005 har NRK Radioteatret produsert Henrik Ibsens første og siste skuespill - *Catilina* og *Når vi døde våkner*, som blir sendt på NRK P2.

Radioteatrets store Ibsen-satsning avsluttes med *Kjærlighetens komedie* som rocke-opera i 2006. Da er Henrik Ibsens samlede verker tilgjengelig i digitalt lydformat.

Til 2006 - 100 år etter Henrik Ibsens død, produserer NRK Drama tv-serien *Den unge Ibsen*, som blir sendt på NRK 1.

Mer om disse produksjonene på [nrk.no/drama](http://nrk.no/drama)

Carl Henrik Grøndahl er program-redaktør i NRK Radioteatret og har skrevet flere temahefter om Henrik Ibsen i *Dyade*.

Om *Peer Gynt* (nr 2 1997) om

*Brand* (nr 2 1999) og om

*Keiser og galileer* (nr 3 2002).

Noen av artiklene finnes også på [dyade.no/bibliotek.html](http://dyade.no/bibliotek.html)



foto: Aida M. Grøndahl

# KJÆRLIGHETSSVIKET

EN VANDRING I SEKSUALITET UTEN RELASJONER  
MEN FØRST OG FREMST I RELASJONER UTEN SEKSUALITET

av Carl Henrik Grøndahl

Hun kler av seg, står modell for ham daglig. En kvinne - ung, vakker og meget velskapt. Han er en ung, ambisiøs og begavet bildekunstner. De har et intenst forhold. Det er sterk erotisk ladning mellom dem. Men ingen seksualitet. Han våger ikke røre henne.

Han er redd for at noe skal skitnes til, for han vil skape en statue av den rene kvinnen. Hun er desperat etter å bli berørt. Og samtidig livredd. Hun hater ham, fordi han makter å være så tirrende behersket. De klarer ikke eller våger ikke forholdet. Etter fire år er modelleringen og forholdet over. Hun hører ham si at det bare var en episode - og forlater ham. Han er så selvopptatt at han først senere skjønner hva han har mistet. Hun går til grunne i mannsforakt og sykdom. Han blir en berømt, men blodfattig, kynisk og innhul kunstner. Så møtes de mange år senere med ruinene av sine liv. Rubek har mistet skaperkraften. Irene er en plaget pasient. Fordi de tok uoppriktelig gale valg i sin ungdom, har de fått så uendelig mye mindre ut av sine liv enn de kunne. Når de nå våkner opp igjen sammen, ser de at de ikke har levet. Angeren kommer for sent.

Dette er en måte å lese den på, handlingen i Henrik Ibsen siste skuespill *Når vi døde våkner*, som kom i 1899. Ibsen var 71 år gammel.

### Skikkelig forlis som 17-åring

Hvis man vil, kan man gjøre seg fort ferdig med det - ved å si at dette dreier seg om den gamle Ibsen. Det er det siste av hans selvoppgjør. Det unge, varmlodige livet anklager ham for drap. Han har gjort vonde menneskeskjebner og heftig begjær om til ord og dramatikk. Hans eneste forsvar er at han ble født til kunstner og aldri kunne bli noe annet.

Dette handler altså om en aldrende og tørr Ibsen, litt skyldbetyngt fordi han svermer med unge piker. Han angrer på sitt liv, er styrt av Victoriatidens seksualnormer og fjerne idealer.

Attpåtil - at han dikter på problemer med skjebnetung ung seksualitet er kanskje ikke så rart, ettersom han gikk på et skikkelig forlis allerede som 17-åring i Grimstad. I det som trolig var hans seksuelle debut med en 10 år eldre jente, ble det graviditet. Han kom seg unna med vond skam og verre selvforakt og betalte bidrag i 14 år. Han svek. At man senere kan spore slike svik og seksualforlis i en eller annen form i så godt som all hans diktning, er ikke så vanskelig å forstå. Det kan kanskje være litt småinteressant å se inn i - hvis man er spesielt opptatt av Ibsen. Nei, la oss heller finne noe annet.

### Bedre løsninger?

Gjerne det. Men bak slik distanserende lesning ligger en holdning. Nemlig at det moderne menneske har funnet langt bedre løsninger på seksualiteten enn den unge kunstner Rubek som ikke våger sex, fordi han - styrt av tidens idealer som han er - oppfatter det som belastende og urent. Eller den unge apotekersvenn Ibsen i Grimstad som hjemsøkes av skjebneskapende skam, fordi fri abort og morstrygd ennå ikke er innført. Dette er fortid. Vi er kommet lenger. Nå blir en ung kvinne med barn utenfor ekteskap kronprinsesse.

Ja? Når man møtes til jubileer 25 - 40 år etter ungdommen, er det vel slett ikke ualminnelig å slå fast at livet ikke ble det man trodde. (Det er det samme som skjer i Ibsens skuespill, bare i mindre festlige og langt mer nærgående og avslørende former.) Årsakene til våre mer eller mindre skakke livsskjebner kan være mange og ikke nødvendigvis kjærlighetssvik eller seksualforlis. Men er ekteskapene blitt enklere? Kjærligheten? På overflaten har nok seksuell utfoldelse andre vilkår, men er seksualiteten mindre av en kaoskraft i våre liv enn den var i Henrik Ibsens og hans samtidiges? Tyder dagens omfang av skilsmis-

“Når man møtes til jubileer 25-40 år etter ungdommen, er det vel slett ikke ualminnelig å slå fast at livet ikke ble det man trodde.”



Når vi døde våkner i NRK Radioteatret 2005. Øverst: Giske Armand - Irene. Toralf Maurstad - Rubek. Under: Bjarte Hjelmland - Ulfheim. Laila Goody - Maja. Anne-Karen Hytten - regi.

ser, alkoholbruk og psykiske lidelser på at vi har funnet så mye bedre løsninger på drifter og relasjoner?

Denne artikkelen har dette som utgangspunkt: dersom vi stenger Henrik Ibsen inne seg selv og mener oss modernisert forbi hans undersøkelser, gir vi fra oss

en mulighet til å lete i våre liv og bli ørlittegranne mer seende.

### Var det noe vi svek?

Ibsen hadde ett prosjekt: han utforsker. Han setter mennesker i situasjoner der de blir tvunget til å ta inn over seg det de har skjøvet ut. De sterke, vanskelige kreftene bak fasadene vrenger seg opp til overflaten og utvider livet. Hvilke konsekvenser har de fått, disse unge valgene våre, som vi tar mer eller mindre bevisst uten helt å ane at vi former skjebner?

I all denne utforskningen finner han svik. Svik mot seg selv, mot en annen, svik mot en relasjon som skulle ivarettat livet bedre. Vi kan kalle det kjærlighetssvik, selv om ordet kjærlighet kanskje bør reserveres for det som kan oppstå over tid i forhold som har tålt hverdagens belastninger med livets skader og skrubbsår. *Romeo og Julie* handler

ikke om kjærlighet, men om forelskelse og drifter. *Når vi døde våkner* handler kanskje ikke så mye om kjærlighetssvik som om forelskelse og drifter som er så uendelig mye sterkere enn modenheten og klokskapen og derfor fører til valg som i ettertid oppleves som svik. Fordi vi valgte som vi gjorde, har vi ikke levet.

Slik sett er det vel ikke vanskelig å gjenkjenne Henrik Ibsens erfaringer som ett av livets vilkår? Var det skjebnестunder i vårt livsløp, der driftene og umodenheten var sterkere enn klokskapen? Var det noe vi svek den gangen?

Derfor har denne artikkelen sin eksistensberettigelse i å lete litt i Henrik Ibsens verker – etter hva det består i, dette sviket. Hva kan Ibsen få oss til å se etter hvert som han stiller sine lyskastere på stadig nye måter og gjennomlever et livsløp? Hva skjer med kvinnene etter som livet eter seg framover? Hva skjer med mennene? La oss begynne vandringen og se hva vi kan finne.

### Drift og svik

Hjørdis er livsfarlig. Bokstavelig talt. “Det er ingen som vet hva en kvinne er i stand til!” sier hun – og har planer om å sy en skjorte fast i huden på sin lille sønn for å se om han er tøff nok. Hun får menn til å gå løs på hverandre med øks. Mennesker som plager henne, må ryddes av veien. “Jeg kan ikke trekke pusten før de er borte!” Hun får rikelig rom for raseri og voldsomhet, for hun lever i førkristen tid og er hovedpersonen i *Hærmennene på Helgeland*. Ibsen er 30 år gammel og i ferd med å gifte seg når han dikter henne.

Hjørdis er altså virkelig en valkyrie som driver menn til dåd og drap. Hvorfor? Det ville vel vært litt merkelig å ilegge vikingtidens skikkelser psykologisk innsikt, så hennes selvforståelse er mytisk. Faren lot sine barn få ete et ulvehjerte, og Hjørdis må ha fått mer enn sin del. Hun rommer i alle fall krefter og lidenskaper som er destruktive selv når de utfolder seg i et samfunn styrt av ære, skam og hevnetikk. Men hva er det høyantennelige drivstoffet i denne villskapen? Drift og svik.

Det er to menn som vil ha henne, fosterbrødrene Gunnar og Sigurd. Den som dreper kvitebjørnen foran hennes bur, får henne. Sigurd gjør det, men av hensyn til ætt og brorskap trer han tilbake, og Gunnar blir tillagt dåden. Han får Hjørdis.

Når dette går opp for henne – at hun har fått den nest beste, og at den hun begjærte, ga henne bort til en annen, går det galt. Hun må hevne seg på Sigurd og hans hustru. Hun egger sin mann til mord og lokker ham med sex han ikke trodde var mulig:

Kunne du hjelpe meg med det, Gunnar – da skulle jeg leve med

“Til å begynne med dikter Henrik Ibsen mannlige helter med kraft og posisjon til å imøtekomme kvinnenes krav om å bli foret med grandios selvfølelse.

elskov hos deg; da skulle jeg kryste deg i mine armer så varmt og så vilt som du aldri har drømt om!

Hun vil slåss sammen med Gunnar, ildne ham til strid og til mandig ferd, slik at hans navn kan gå vidt over landene. "I sverdleken vil jeg stå deg nest, ferdes blant dine kjemper i uvær og vikingstevne." Mer enn det. Hun gjør som lady Macbeth – lokker mannen til å myrde seg fram mot kongetronen.

Så møter hun svikeren, Sigurd. Hennes anklage er den samme som Irenes i *Når vi døde våkner*. Sigurd valgte bort den han skulle hatt. Da ødela han to liv:

Jeg ble hjemløs i verden fra den dag du tok en annen til viv. Ille handlet du den gang! Alle gode gaver kan mannen gi til sin fulltro venn, - alt, bare ikke den kvinne han har kjær; for gjør han det, da bryter han nornenens lønnlige spinn, og to liv forspilles.

Og hva skulle ikke det forspilte livet vært? De er ikke små, de drømmer hun legger inn i et samliv med Sigurd. Forventninger en moderne mann – sannsynligvis alle menn – vil ha store problemer med å leve opp til:

Det er en usvikelig røst i meg, som sier at jeg ble til for at mitt sterke sinn skulle løfte og bære deg i de tunge tider, og at du fødtes for at jeg i én mann kunne finne alt det som tykkes meg stort og ypperlig.

Til å begynne med dikter Henrik Ibsen mannlige helter med kraft og posisjon til å imøtekomme kvinnenenes krav om å bli foret med grandios selvfølelse. Han begynner umiddelbart i *Catilina*, som han debuterte med da han var 21 år gammel. Hans første valkyrie heter – av alle ting – Furia. Hun tar for seg den romerske opprøreren Catilina og egger ham til død. Han tviler. Skal han virkelig brenne ned Rom og ta makten? Eller bør han heller trekke seg unna og leve et stille liv på landet med sin milde hustru Aurelia? Furia driver ham inn i undergangen:

Her står du på en korsvei i ditt liv.  
Der venter deg en tom og dødløs ferd, -  
en mellomting mellom død og døsig slummer; -  
men på den annen side skimter du  
et hersker sete. Velg så, Catilina!

Catilina velger kampen og blir drept. Hva er det høyantennelige

drivstoffet som gjør Furia til en demonisk kraft? Drift og svik. Hun oppdager at det var Catilina som forførte og misbrukte hennes yngre søster – som druknet seg. Hennes forhold til denne opprøreren er en livsfarlig miks av tiltrekning, seksualitet og hevsn.

### Umettelig behov for bekreftelse

17 år etter *Catilina*, i 1866, får Ibsen sitt gjennombrudd med *Brand*. Han er 38 år gammel. Fortsatt har den mannlige hovedpersonen format og er en helt i romantikkens ånd. Brand kan møte kvinnenens behov for storhet. Han har evner og vil ikke noe mindre enn å skape mennesket nytt. To kvinner driver ham fram. Den merkelige taterjenta Gerd dukker opp hver gang

Brand tviler og vil trekke seg fra kampen mot dumhet og likegyldighet. Hans hustru Agnes hiver seg inn i livsfare i storm og sjøgang for å støtte hans storhet. Hun lengter som Hjerdis etter å få være med der det virkelig brytes og røyner på. Og når Brand står overfor de tyngste og vanskeligste valg – skal han ofre barn og hustru for å kunne fortsette kampen – er Agnes så tvetydig at det er lett å lese inn i hennes ord en undertekst av oppfordring til offer.

Slik er hun med på det selvdestruktive i Brand, det som er innvevd i hans storhet, hans valg og handlinger. Hvor kommer det destruktive fra? Igjen – det kommer fra drift og svik.

Brand er en moderne skikkelse i den forstand at han kan ha indre kontakt med en barndom som var ille og påførte ham store skader. Årsaken? Moren hadde først et forhold til en annen, en begavet, men fattig gutt:

Jeg ga fra først en større pris;  
 jeg tror jeg ga mitt livs forlis. (...)  
 Jeg ga hva knapt jeg lenger vet; -  
 folk kalte det for kjærlighet.  
 Jeg minnes godt min strid var svar;  
 jeg minnes godt det råd fra far:  
 Glem husmannsgutten; ta den annen;  
 akt ikke på hans visne kropp;  
 det er en kar med kløkt i pannen;  
 Han øker eiet dobbelt opp.

Hun gifter seg med den gamle kremmeren og blir inntil det fanatiske styrt av at ett løfte må holdes: rikdommen skal fordobles! Sølvvet er

“Morens svik får konsekvenser for mange skjebner. Den husmannsgutten hun sviker, slår seg sammen med taterne og avler lausunger.



To kvinner driver Brand fram. Den merkelige taterjenta Gerd dukker opp hver gang Brand tviler og vil trekke seg fra kampen mot dumhet og likegyldighet. Hans hustru Agnes kaster seg ut i livsfare for å være med på hans store gjerning. (Bjarte Hjelmeland - Brand og Trine Wiggen - Agnes. Radioteatret 1999)

hennes besettelse. Sønnen er mindre viktig. Brand er vokst opp med kulden og avvisningen. Det er det sammensatte og umettelige behovet for bekreftelse og kjærlighet som driver ham inn i undergangen. Morens svik får konsekvenser for mange skjebner. Den husmannsgutten hun sviker, slår seg sammen med tatere og avler lausunger. Ibsen har skrevet inn en underlig replikk i scenen der en taterjente med et lite barn stormer inn i huset og ber om å få klærne som er igjen etter sønnen som Agnes og Brand mistet. Brand ser taterjenta og sier:

Denne røst og disse trekk  
isner meg med aningsskrek!

Hva er det han ser og hører som gjør ham så kald og redd? Sannsynligvis aner han seg selv i sin halvsøster. Det er absolutt mulig å lese

Ibsens tekst dit hen at taterjenta og Brand har samme far, at Brands mor var gravid med husmannsgutten da hun giftet seg med kremmeren. Hennes svik fører med seg mye ulykke. Brand tvinger Agnes til å gi fra seg barneklærne til siste plagg. Agnes går under.

### Kjærlighetssvik også i verdenshistorien

Syv år senere – Ibsen er da 45 år gammel – skaper han sin siste helt: den romerske keiser Julian i *Keiser og galileer*. Selv i dette verdenshistoriske dramaet får Ibsen plass til sviket. Julian utnevnes til tronfølger av keiseren og sendes til Gallia for å nedkjempe germanerne. Med på ferden får han keiserens søster Helena som sin hustru. "Du er den eneste kvinne jeg har elsket, - den eneste som har elsket meg", sier Julian. Der tar han styggelig feil.

Helena er en av Ibsens mange valkyrier. Hun vil forynge seg ved å bade i blod fra jomfruer:

De alemanske kvinnene for meg! Bøyer de seg ikke, så skal de ofres! Og da, min Julian – når du ser meg igjen - ; forynget, forynget! Skjenk meg alemannerkvinnene, du elskede! Blod -, det er jo intet mord, og midlet skal være usvikelig -, et bad i ungt jomfrublod.

Også Helena hisser sin mann til dåd for å få sine drømmer om storhet oppfylt. Hun vil tilbake til Rom og være keiserinne. Hun vil ha Julian til å ta keisermakten. Hennes bror keiseren er syk, han

dør litt hver dag; han henger i et hår over graven. Min elskede Julian, du har jo soldatene for deg - (...) Han tåler ingen sinnstelsler. Hva er det så å vike tilbake for?

Så blir Helena forgiftet av sin bror, og i giftørske kommer sviket fram. Helena er gravid – med Jesus, eller rettere sagt hans tjener, en prest. Og hun elsker ikke Julian. Hun forakter ham. Han er ikke nok mann, nok helt for henne. Han er ganske enkelt ikke potent nok:

Den avskyelige; - alltid er han om meg. (...) Blekk på fingrene; bokstøv i håret, - uvasket; fy, fy, hvor han stinker. (...) Han kan ikke overvinne kvinner. Hvor jeg ekles ved denne vanmaktens dyd.

Så dør hun og blir av alle ting kåret til helgen. Dette sviket fra den kvinnen han elsket, er – slik Ibsen framstiller det - uten tvil sterkt medvirkende til Julians historiske valg, der han forsøker å bekjempe kristendommen som en forkrøblende sykdom.

### Seksualiteten er brennstoffet

Nå kan vi begynne å ane mønsteret. Seksualiteten er brennstoffet i de valg som fører til svik, fordi seksualiteten er mørk, truende, potensielt ødeleggende, lav og uren. Disse svikene kan ha to motsatte forløp.

I *Hærmennene på Helgeland* og *Når vi døde våkner* består det i at seksualiteten ikke får fysisk uttrykk. Mannen bruker ikke sin kjønnsdrift til å gå inn i den relasjonen som skulle forløst krefter mellom to mennesker.

“Mannen bruker ikke sin kjønnsdrift til å gå inn i den relasjonen som skulle forløst krefter mellom to mennesker.

Dette er – forunderlig nok, sett fra et moderne synspunkt – den mannsadferd som er gjennomgående i Henrik Ibsens verk: Mannen sviker og ødelegger fordi han ikke våger eller ikke velger seksualiteten. Den oppfattes på et mer ubevisst nivå som truende og potensielt destruktiv. Han bruker i stedet sin kraft til å kjempe for sosial posisjon og bekreftelse. Han sublimerer.

Det vil si at han omformer den seksuelle energi til ikke-seksuell selvheldelse og utfoldelse.

Til å begynne med ser det ut til at Henrik Ibsen idealiserer sublimeringen. Vil man psykologisere, kan man naturligvis påpeke at det ikke er så underlig på bakgrunn av hans egen ungdomserfaring.

Uansett – i det store diktet *På viddene*, som han skriver 31 år gammel, forlater mannen mor og kvinne nede i lavlandet for å leve i høyden. Det har omkostninger, men det må til for å få et høyere perspektiv på livet.

Tre år senere skaper han et ungt par, Svanhild og Falk, i *Kjærlighetens komedie*. De tar på seg litt av en oppgave. De skal virkeliggjøre den ideelle kjærlighet på jorden. Men så ser de – slik alle unge oppdager etterhvert – at forelskelsen og den heftige, rene lidenskap kan vare noen år, men ikke livet ut. Med den innsikten velger de å gi avkall på det jordiske og erotiske i forholdet. Først når kjærligheten blir befridd fra begjæret, har den livskraft og evighet i seg:

Som grav er vei til livets morgenskjær,  
så er og elskov først til livet viet.  
Når løst fra lengsel og fra vild begjær  
den flyr til mindets åndehjem befriet!

Så skjer det som etterhvert blir en stadig vondere prosess i Ibsens diktning: Mannen, i dette tilfelle Falk, frigjør seg fra seksualitetens bindinger og følger sitt høyere kall som åndelig dikter. Kvinnen, i dette tilfelle Svanhild, gir avkall på det erotiske forholdet til den mannen hun

elsker for å gi ham luft under vingene. Hun ofrer seg for ham. Hun gir fra seg et liv.

I *Kjærlighetens komedie* er det nok både humor og ironi fra Ibsens side. Den selvprek-tige Falk er det lett både å gjenkjenne og ta avstand fra i dag. Men Ibsen har fortsatt en slags allianse med ham. Det skulle gå nesten 20 år før Ibsen snur, gjør den sublimerende mannen ynkelig og den forrådde kvinnen til hevner. Og det er altså dette temaet han avslutter sitt livsverk med i *Når vi døde våkner*.

### Destruktiv sex

Og så det andre, motsatte forløpet, som kanskje ville vært det mest nærliggende: sviket ligger i at seksualiteten fullbyrdes. Men det hører til sjeldenhetene hos Ibsen, selv om hans forfatterskap begynner med destruktiv sex i *Catilina*: Det som gjør Furia til hevner og en demonisk kraft i Catilinas ambisjoner, er at han forførte hennes søster, som så tar livet av seg.

Også Peer Gynt velger sin skjebne på denne måten, når han røver bruden, Ingrid, og ligger med henne før han sender henne hjem igjen. For den dåden blir han lyst fredløs. Men det er *avståelsen* fra relasjon og seksualitet Ibsen gjør til den eksistensielt avgjørende syndebøren i hans liv. Solveig byr seg fram for ham. Han holder henne på armlengdes avstand, tør ikke - og stikker av.



Den grønnkledde er Peer Gynts frykt for hva en seksuell relasjon kan utarte til. Men det er merkelig nok *avståelsen* fra relasjon og seksualitet Ibsen gjør til den eksistensielt avgjørende syndebøren i Peers liv. Solveig byr seg fram for ham. Han holder henne på armlengdes avstand, tør ikke - og stikker av. Det er Solveigs tilgivelse Ibsen gjør til det store avslutningsnummeret. En eventuell tilgivelse fra Ingrid, som han ligger med og forlater - hun lever virkelig et miserabelt liv og ender som alkoholiker etter at Peer tok henne og svek - er ikke engang i nærheten av å bli et tema. Forunderlig. (Mari Maurstad og Toralv Maurstad. Nationalthattret 1985)

Det er Solveigs tilgivelse Ibsen gjør til det store avslutningsnummeret. En eventuell tilgivelse fra Ingrid – hun lever virkelig et miserabelt liv og ender som alkoholiker etter at Peer tok henne og svek – er ikke engang i nærheten av å bli et tema.

Det er muligens bare én Casanova i Henrik Ibsens diktning: kammerherre Alving i *Gengangere*. Det er kanskje karakteristisk for Ibsen at vi aldri møter en slik mann. Han blir bare omtalt. Han er død. Men vi skjønner at han levde et muntert liv og tok for seg av kvinner. Det gjør ham ikke akkurat til noen helt. Med denne formen for seksualitet skaffer han seg syfilis, som han gir i arv til sin sønn, Osvald.

Så er det disse tre kvinnene som sviker i den forstand at de lager barn med en annen mann enn den de binder seg formelt til. Vi har møtt to av dem: Moren til Brand og fyrstinne Helena i *Keiser og galileer*. Den tredje er Gina Ekdal i *Vildanden*. Grosserer Werle er hennes elsker, gjør henne gravid og får henne giftet bort med Hjalmar Ekdal, som blir voldsomt utfordret i all sin umodenhet når han begynner å ane at Hedvig ikke er hans barn. Også denne seksualiteten har destruktiv og dødelig konsekvens.

I to av Ibsens mest grusomme skuespill ligger vanskelig seksualitet gjemt inne i teksten. Her får muligheten for begått incest konsekvenser. Den mannen Rebekka West i *Rosmersholm* hadde et forhold til der nord – var det egentlig hennes far? Den anelsen tar livskraften fra henne. Har Alfred Almers i *Lille Eyolf* ligget med sin yngre halv søster Asta? Er det en anelse som tar livskraften fra ham? I *Lille Eyolf* får også et samleie virkelig forkrøblende konsekvenser. Mellom mann og hustru riktignok, men mens de har seg, faller lille Eyolf ned fra stelbordet og blir krøpling.

“ Det er fraværet av seksualitet som skaper sviket hos Ibsen. Den ofres til fordel for en maktidentitet.

#### Mannen sublimerer

Men poenget står fast. Det er forunderlig nok det første forløpet – fraværet av fysisk seksualitet – som framfor noe skaper sviket hos Ibsen. Det er dette fraværet som definerer mannen og kvinnen. Mannen mottar et tilbud om en relasjon med seksualitet, som han ikke våger eller makter – eller velger bort, fordi seksualiteten på ett nivå er belastende, og annen utfoldelse betyr

mer for selvfølelsen. Seksualiteten tilhører noe lavere. Den ofres til fordel for noe høyere, en maktidentitet. Mennene sublimerer.

Til å begynne med kan det altså se ut som om Henrik Ibsen idealiserer denne livsløsningen. Etterhvert blir han sterkt opptatt av hvordan den medfører en destruktiv reduksjon i menneskelighet.

### Kvinnens selvfølelse avhenger av mannen

I de før-realistiske skuespill fram til *Samfunnets støtter* i 1876, når Ibsen er 48 år gammel – gir mannsrollen og romantikken rom for de mannlige helter. Når kvinnene – som Svanhild – avstår fra den jordiske kjærlighet i det private for å egge mannen fram i det offentlige, er det på sett og vis materiale i mennene, i deres drømmer og visjoner som muligens kan rettferdiggjøre slik avståelse.

Vi kan i alle fall tro at det i utgangspunktet var jordbunn for Hjørdis' voldsomme forventninger: "Du fødtes for at jeg i én mann kunne finne alt det som tykkes meg stort og ypperlig."

Men med *Keiser og galileer* i 1873 begynner det moderne å gjøre seg gjeldende. De romantiske helters tid er forbi. Julian er en meget skrøpelig helt. Ibsen river ham fra hverandre. Etter dette går vi inn i de borgerlige hjem og inn i det borgerlige samfunn.

Mannen kan leve med en livsløsning der seksualiteten er sublimert og selvfølelsen bekreftet av posisjon i det offentlige rom. Han kan tro at han er kommet uskadd fra det, fordi han kan bygge seg posisjon, bli beundret og berømt. Kvinnen får ikke denne sublimeringsmuligheten før langt innpå 1900-tallet. Det offentlige rom har ikke plass til henne. Følgelig blir kvinnens selvfølelse avhengig av mannens sosiale posisjon. Ettersom hun står uten muligheter til å utfolde sin individualitet - og må virkeliggjøre seg ved å holde en mer eller mindre dugelig mann på beina, blir hun demonisk når mannen sviker. Hun hevner seg ved å trevle opp hans trygghet, tvinge ham til å se seg selv bak fasaden, se sin irrasjonalitet, sine svik og sin litenhet.

Nå kommer de nokså puslete menn inn på Ibsens scene etterhvert. Kvinnene tar over. De hevner mannens svik mot livet og hans seksuelle avmakt. De ser råttenheten bak fasadene.

### Foreløpig: gjenopprette storhet

Tre år etter *Keiser og galileer* kommer *Samfunnets støtter*, Ibsens første realistiske skuespill. Karsten Bernick er samfunnsstøtte i en norsk småby. Reder og finansmann. Med et svik på samvittigheten. Lona Hessel kommer tilbake fra USA. Det var mellom dem det skjedde. Her er det klassiske Ibsen-sviket igjen:

Frøken Hessel: Ja ha; men da så Betty kom hjem, smukk, oppblomstende, forgudet av alle, - og da det ble bekjent at hun skulle arve alle pengene etter tante, og at jeg ingenting ville få -

Konsul Bernick: Ja, der er vi ved saken, Lona; og nå skal du høre det uten omsvøp. Jeg elsket ikke Betty den gang; jeg brøt ikke med deg for noen ny tilbøyelighet. Det var for pengenes skyld likefrem; jeg var nødt til det; jeg måtte sikre meg dem. (...) Det var så godt som ruinert, dette gamle ansette hus, som hadde stått i tre generasjoner. Hva hadde jeg, sønnen, den eneste sønn, annet å gjøre enn å se meg om etter et redningsmiddel?

Hvordan er det den svekne kvinnen nå hevner seg? Først og fremst ved å se bak fasaden, bak helterollen:

Frøken Hessel: Ja, du har virket og fremmet meget, både for deg selv og andre. Du er byens rikeste og mektigste mann; under din vilje tør de ikke annet enn bøye seg, alle, fordi du gjelder for å være uten plett og lyte; ditt hjem gjelder for et mønsterhjem, din ferd for en mønsterferd. Men all denne herlighet, og du selv med, står som på en gyngende myr. Et øyeblikk kan komme, et ord kan bli uttalt, - og både du og hele herligheten går til bunnns hvis du ikke berger deg i tide.

I *Samfunnets støtter* er hevnen ennå ikke brutal. Foreløpig river ikke den svekne kvinnen mannen fra hverandre. Ingen mister livet. Lona Hessel får rollen som en slags mild terapeut. Hennes prosjekt er å gjenopprette storheten i den mannen som svek henne. Karsten Bernick blir – muligens – en ny mann. Det beste i ham kommer fram.

Konsul Bernick: Takk, Lona, du har reddet det beste i meg – og for meg.

Frøken Hessel: Var det annet jeg ville? (...)

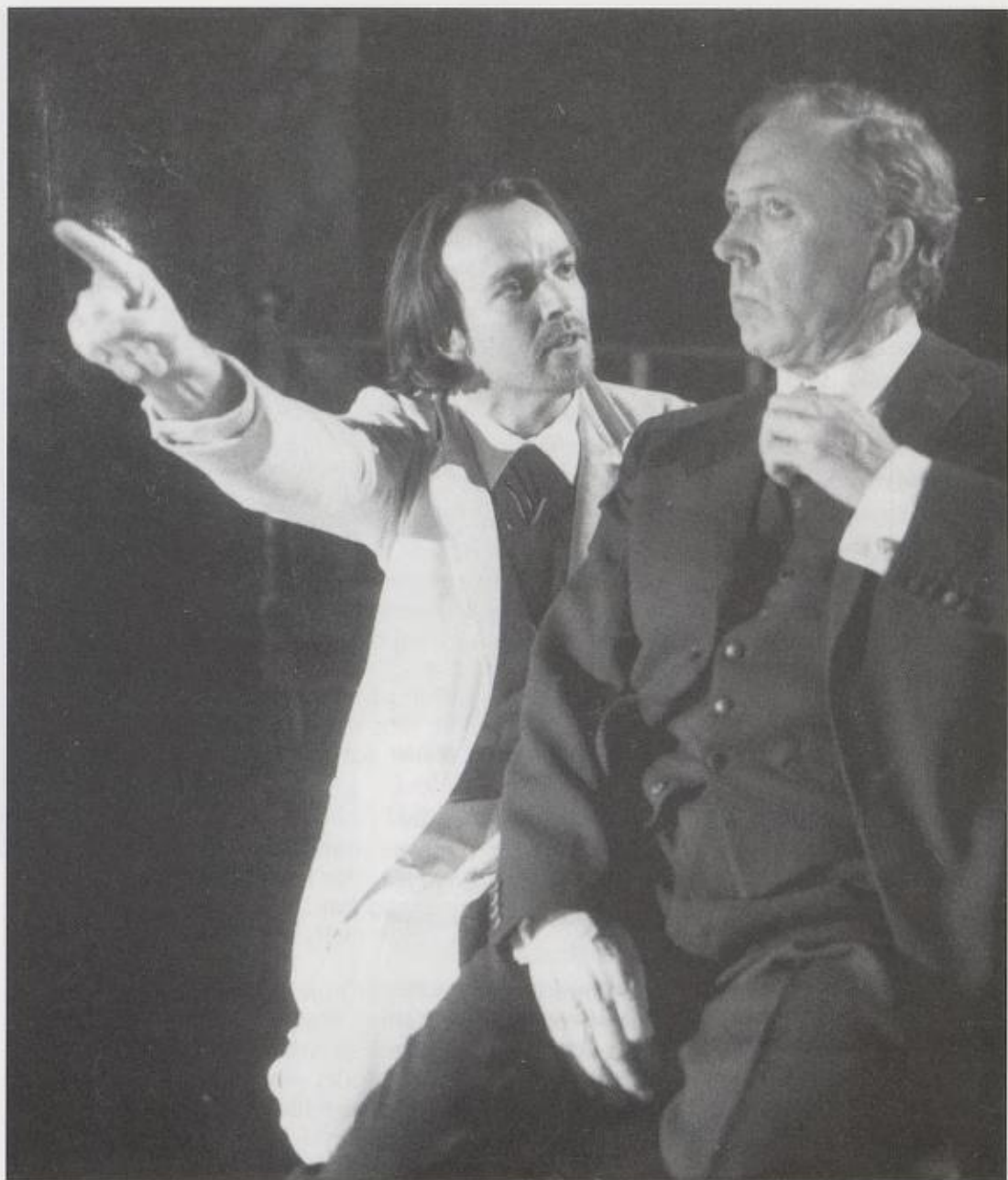
Konsul Bernick: Å, hvor lite har jeg jammerlige menneske fortjent det av deg!

Frøken Hessel: Ja, dersom vi kvinner spurte etter fortjenesten, Karsten - !

Men det avgjørende er skjedd: balanseforskyvningen mellom mann og kvinne. Karsten Bernick har lært: "Det er dere kvinner som er samfunnets støtter." Lona Hessel er muligens Henrik Ibsens talerør når hun korrigerer ham: "Sannhetens og frihetens ånd – *det* er samfunnets støtter." Men hvem bærer så sannhetens og frihetens ånd? Mannen? Tre år senere skriver Henrik Ibsen *Et dukkehjem*.

Nora håper at hennes mann, banksjefen, skal leve opp til hennes forventninger og være helt. "Det vidunderlige", kaller hun det. Torvald Helmer er ikke mann for det vidunderlige. Han er altfor engstelig for sprekker i fasaden. Han kan ikke bli sett som annet enn en mønstermann i et mønsterhjem. Nora forlater ham for å finne ut hva sannhet og frihet er.

Men hun kommer igjen i andre skikkelser for å ta hevn. Som Hilde Wangel 13 år senere forlanger hun det vidunderlige av sin Hallvard Solness. Livet for henne er "å se Dem stor!" Hun presser ham til å yte mer enn han makter. Den svimle byggmester Solness forstrekker seg når hun lokker ham til å klatre til topps i det tårnet han har bygget. Han faller ned.



Karsten Bertnick er samfunnsstøtte i en norsk småby. Reder og finansmann. Men han slo seg opp på et kjærlighetssvik. Han tok ikke den kvinnen han ville ha, men den som fikk arv og kunne hjelpe ham med å berge fasaden. Så kommer den avviste kvinnen tilbake. Men foreløpig hevner hun seg ikke. Det gjør hun først senere i Ibsens forfatterskap. (Per Theodor Haugen som Bernick og Eindride Eidsvold som adjunkt Rørlund. Regi: Carl Jørgen Kjøning. Nationaltheatret 1992)

### Devaluering av mannen

Det er mansrollens devaluering Henrik Ibsen nå har begynt å følge. Enkelt sagt: I føydale, ikke-sekulære tider er mannens rolle fastlagt i et ordnet univers, og han får sin autoritet fra rollen. Hvem han er som person, er ikke avgjørende. Han har sin plass i hierarkiet fra gud og nedover. Med den franske revolusjon og sekulariseringen begynner visstnok forandringen. De strukturer som ivaretok mannens autoritet i hjemmet, begynner å smuldre. Han må forme sin egen rolle med sin egen karakter, og da faller han ofte gjennom. I alle fall hos Ibsen. *Vildanden*, som han skriver når han er 56 år gammel, kan leses som hans endelige avskjed med den tragiske helt. Mannen er ikke laget av det stoff som må til for å gjøre livet stort.

Gregers Werle forsøker å få barndomsvennen Hjalmar Ekdal til å se livet inn i hvitøyet, se gjennom narrespillet, innse at Hedvig kanskje ikke er hans barn. Gregers er overbevist om at Hjalmar vil vokse på det. Men Hjalmar er ingen Catilina, Sigurd, Brand eller Julian. Han er en dott. Han trenger livsløgnen om at han egentlig er en begavet oppfinner for å holde seg oppe. Presser du en slik mann til å være tragisk helt, faller han igjennom, og det går hardt ut over de uskyl-dige. Det er Hedvig som skyter seg.

Og rundt alt dette strever Hjalmars hustru Gina med å stable opp rester av den gamle mansrollen, late som om far er sjef i hjemmet, mens det egentlig er hun som styrer det hele i det skjulte.

### Patriarkatets siste krampetrekning

Henrik Ibsen viste oss denne komiske mannen og vektforskyvningen allerede tre år tidligere, i *Gengangere*. Her heter han Manders og har fortsatt en mansrolle å gjemme seg bak. Han er prest og bruker rollen for det den er verdt til å holde livet, lidenskapen og kvinnen på avstand.

Helene velger skjebnesvangert galt når hun gifter seg med den livs-glade løytnant og kammerherre Alving. Han har dårlig styr på sine drifter. Det blir både drikk og hor. Etter ett års ekteskap rømmer hun. Og hun rømmer til den mannen hun egentlig ville hatt – Manders. Prest-rollen er kanskje det eneste som gir ham identitet, så han reagerer med å bli livredd. Mange år senere er han fortsatt skremt over sine lidenskaper og de seksuelle muligheter han brått fikk i fanget – og er derfor fremdeles krenket og sint: Det var hensynsløst av henne å søke tilflukt hos ham: "Takk Gud at jeg besatt den fornødne fasthet". Han er stolt over at det ble ham forunt å føre denne bortløpne hustru "tilbake på pliktens vei" – tilbake til den forsofne og syfilissmittede kammerherren. De skjebner Manders skapte med dette sviket, er han ikke i stand til å ta inn over seg.

For Helene ble denne avvisningen hennes livsforlis – som trolig gjorde



henne til hevner og destruktiv maktutøver i forholdet til den livsglade Alving. Og dermed medskyldig i at han aldri fant god form til sine drifter og sin livslyst.

Presten Manders har behov for å nedvurdere den truende styrken i Helene og anklager henne for å være "behersket av en uhellsvanger selvrådighetens ånd" som aldri ville tåle noe bånd på seg. Vi hører patriarkatets siste komiske krampetrekninger, og Helene kan smile overbærende over hans dumhet.

Dette er det helt sentrale i Ibsens moderne skuespill: For mannen er det viktigere å få selvfølelsen bekreftet i det sosiale rom, enn å våge den utfordring som ligger i et stabilt, forpliktet kjærlighetsforhold med seksualitet. Mange – og særlig kvinner – vil kanskje si at akkurat det ikke har forandret seg all verden på 100 år?

Mange år senere er pastor Manders fortsatt skremt over sine lidenskaper og de seksuelle muligheter han fikk i fanget da Helene Alving rømte til ham etter ett års ekteskap med den vel livsglade kammerherre Alving. (Bjørn Floberg – Manders, Bjørn Sundquist – snekker Engstrand, Bjarte Hjeltnes – Osvald, Anne Marie Ottersen – Helene Alving og Iren Reppen – Regine. (Radioteatret 1995)

## En ung, kåt kvinne nordfra

58 år gammel, i 1886, gjør Henrik Ibsen noe forunderlig. Han flytter Brand inn i borgerligheten. Han utforsker hva som vil skje når denne kraften møter alle gjengangerne, alle undertrykkelsesmekanismene i det borgerlige, sen-patriarkalske samfunn og blir utsatt for kvinnelig seksualitet. Resultatet er dødelig. *Rosmersholm* er et av Henrik Ibsens mest grusomme skuespill.

Johannes Rosmer på Rosmersholm er opprinnelig av høvdingstøff i en offiserslekt som har vært den ledende i en liten fjordby på Vestlandet i flere hundre år. Mer eller mindre motvillig ble han prest. Nå vil han bryte og være radikal. Han har en oppgave. Som Brand skal han forandre menneskene. Rosmer vil adle sinnene. Kjempe for demokrati.

Jeg vil leve og sette alle mine livsens krefter inn på dette ene – å skape det sanne folkedømme i landet. (...) gjøre alle mennesker i landet til adelsmennesker (...) ved å frigjøre sinnene og lutre viljene

Dette er tilsynelatende noe annet enn de komiske menn Manders og Ekdal. Men Johannes Rosmer er forunderlig kraftløs i sin forfinethet. Han flykter før slagene begynner.

Så sender Henrik Ibsen en frisk, ung og kåt kvinne nordfra inn på Rosmersholm: Rebekka West. Hun kommer idet han går og skranter i sitt ekteskap med den sykelige Beate. Beate dør. Johannes og Rebekka fortsetter å leve sammen. Omgivelsene tenker nok at det er sex med i bildet. At de må få formelt orden på samlivet.

På Rosmersholm har de aldri hatt noe greit forhold til følelser, drifter og irrasjonalitet. Der gråter ikke spedbarn, og ingen ler. Sex må de jo ha hatt innimellom for å holde slekten gående, men trolig som en skambelastet aktivitet i mørket. Johannes Rosmer har ingen barn med sin sykelige hustru Beate.

For Rebekka er det annerledes. Begjæret kan komme over henne,

– dette ville, ubetvingelige begjær (...) – som et vær ved havet. Det var som et av de vær vi kan ha ved vintertid der nordpå. Det tar en, – og bær' en med seg, du – så langt det skal være. Ikke tanke om å stå imot.

Rosmer kommer fra en annen planet. Det er som om han overhodet ikke har vært inne på muligheten: "Begjær? Du – ! Etter hva?" Tenk det. Hva i all verden skulle Rebekka begjære der i huset? Deg, svarer hun.

Rosmer: (*vil springe opp*) Hva er dette!

Rebekka (*stanser ham*) Bli sittende, kjære. Nå skal du få høre videre.

**NRK** RADIOTEATRET GIR DEG HENRIK IBSENS SAMLEDE

# rett i skallen!



"Gang på gang har denne serien presentert nytolkninger av Ibsen-stykker som har virket som øyeåpnere."

Hilde Østby i *Dagsavisen*

du får dem på CD i bokhandlene

på nettet: [lydbokforlaget.no](http://lydbokforlaget.no) eller [butikken.nrk.no](http://butikken.nrk.no)

Rosmer: Og du vil si – at du har elsket meg – på slik vis!

Rebekka: (...) Det var et vilt, ubetvingelig begjær.

Rosmer: (*med møyse*) Rebekka, - er det virkelig deg selv, - deg - deg, som du sitter her og forteller alt dette om!

Ja, hvordan er det mulig at en ung kvinne kan føle seg seksuelt tiltrukket av en mann hun bor sammen med? Rosmer er virkelig sjokkert. Han er riktignok tiltrukket han også, men – for all del – uten begjær: "Det var deg alene jeg stundet etter. Det var hos deg jeg følte denne stille, glade, begjærløse lykksalighet."

Mener han virkelig dette? Han bor i lang tid sammen med en ung, vakker kvinne – og tanken på sex har overhodet ikke streift ham? Er han suveren til å sublimerer? Eller fortrenge? Eller er han helt uten driftstrykk?

Her skulle det i alle fall være mye livskraft å hente for Rosmer. Rebekka føyer seg pent inn i rekken av Ibsens valkyrier, de kvinner som kan egge mannen til strid. Men det som skjer, er bare fælt. Livskraften og seksualiteten taper.

Rosmer: Hvordan forklarer du det som er skjedd med deg?

Rebekka: Det er Rosmer-slektens livssyn, - eller ditt livssyn i alle fall, - som har smittet min vilje.

Rosmer: Smittet?

Rebekka: Og gjort den syk. Trellbundet den under lover som før ikke gjaldt for meg. Du, - samlivet med deg har adlet mitt sinn –

Rosmer: Å, torde jeg så sant tro det!

Rebekka; Du kan trygt tro det. Det rosmeriske livssyn adler. Men (*riste på hodet*) – men, - men

Rosmer: Men? Nå?

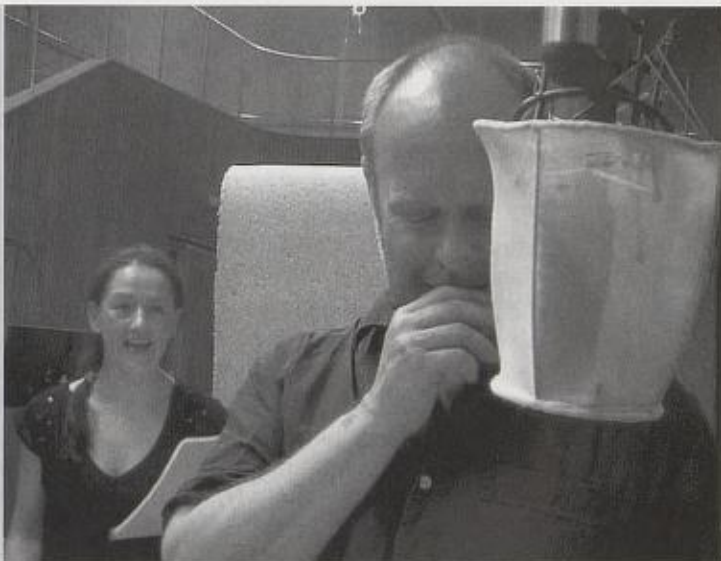
Rebekka: - men det dreper lykken, du.

På Rosmersholm er seksualdriften forvridt, forskremt og fornektet. Det er dødsdriften som rå. Rebekka kan støtte og styrke Rosmer – ikke ved å sende ham i striden, men gjennom å drepe begjæret ved å drepe seg selv. Som et fullstendig pervertert samleie går Rebekka og Rosmer i fossen sammen. Hvem hevner seg på hvem? Huff og gru.

Er vi formet av ett valg?

Ja? Dersom Hjørdis i *Hærmennene* på Helgeland hadde fått Sigurd, hadde hun da funnet bedre former til sin villskap og levd mindre destruktivt? Dersom Manders i *Gengangere* hadde kommet seg ut av angsten og presterollen og latt seg forføre av den fortvilte Helene Alving, hadde de fått mer ut av sine liv? Hvis Rosmer hadde erkjent sitt begjær og gått til sengs med Rebekka, ville de da unngått fossen?

Nora i *Et dukkehjem* kommer tilbake i andre skikkelser for å ta hevn. Som Hilde Wangel 13 år senere forlanger hun det vidunderlige av sin Hallvard Solness. Livet for henne er "å se Dem stor!" Hun presser ham til å yte mer enn han makter. Den svimle byggmester Solness forstrekker seg når hun lokker ham til å klatre til topps i det tårnet han har bygget. Han faller ned. (Heidi Goldmann og Jan Grønli. Radioteatret 2003)



Er vår livsskjebne monokausal? Var det én hendelse, ett valg, en korsvei som formet oss så grunnleggende? Hadde Peer Gynt holdt seg til Ingrid etter bruderovet, tatt over Hegstad-gården og gått inn i menighetsrådet, ville han blitt en annen Peer? Brands mor ville vært en helt annen mor dersom hun hadde tatt den lærde husmannsgutten? Konsul Bernick i *Samfunnets støtter* valgte penger framfor kjærlighet en gang – deretter var han en hedersmann på alle måter?

Kan vi – slik Henrik Ibsen ser ut til å gjøre – finne det ene avgjørende punkt i et livsløp der vi skar ut og tok feil retning? Det var *der*, akkurat der og da jeg valgte feil og skapte skakke og vonde livsløp? Her er sviket i mitt liv. Alt gruff og grums stammer derfra. En gang i livet var jeg dum. Eller – en gang i livet ble jeg utsatt for en stor krenkelse. Det er årsaken.

### Livet tar igjen

Slik selvforståelse er vel mer beskyttelse enn innsikt. Vi valgte sikkert både uklokt og lite konstruktivt en avgjørende gang, men vi hadde vel ikke bare ett anfall av irrasjonalitet og umodenhet? Vi former våre liv gjennom handlingsmønstre som gjentar seg. Våre karaktertrekk kan ha kjørt oss inn et kjærlighetssvik eller en uløselig livsfloke, men de forlater oss ikke etter det.

De blir ikke så mye *ett* enkelt valg og *en* handling, men ett eller flere livstema som følger oss gjennom livet og spiller i alle våre relasjoner. Og som vi kan gjenkjenne etterhvert som vi går inn i introspektive prosesser.

For Henrik Ibsen var kjærlighetssviket et tema som fulgte ham gjennom livet. Han utforsker det om og om igjen. Personlig kan han ha dekket det til og aldri snakket om det, men det er vanskelig å tro at

han noen gang glemte sine første seksuelle erfaringer som 17-åring med en voksen kvinne – som han sviker stygt. Han kan ha forsøkt å skjule det for seg selv også, men en mann som "roter i sine innvoller" når han dikter, har hatt rik anledning til å kjenne på at han som 18-åring fikk en sønn han aldri var far for på noen måte som nærmet seg det anstendige. Dette er en vond start på et voksent liv med seksuelle relasjoner.

Men kunne han valgt annerledes? Det er vanlig å gjøre dette kjærlighetssviket til et valg mellom relasjon og karriere, mellom liv og kunst. Han var et geni og kunne ikke putre rundt som apoteker i Grimstad. Ett valg formet alt.

Men det som preget Henrik Ibsen gjennom hele livet, var nettopp dette, som han skriver i et brev: "Jeg synes at jeg likesom ved et stort uendelig øde er skilt fra både Gud og mennesker." En sårbarhet som gjør ham ensom og venneløs. Han knytter seg ikke til og gir seg ikke hen. Som 30-åring får han seg hustru og sønn. Forholdet til dem har mest preg av symbiose. Han er opprøreren og anarkisten som kryper for å få borgerlig anerkjennelse. Når man leser hans brev, ser man at han kunne være nokså paranoid og meget krenkbar. Det er neppe noe godt liv han lever.

Disse sterke indre motsetningene stenger han inne bak en fasade som etterhvert blir en slags fremmedgjort merkevare. Han blir sin egen logo.

I den dramatiske epilogen *Når vi døde våkner* har Irene, den unge kvinnen Rubek ikke klarte å knytte seg til, en kniv hun vil bruke til å hevne seg. Hun er den siste i en lang rekke av hevner. Man kan selv-

følgelig tenke at det er det stygge sviket fra tenårene i Grimstad som forfølger Ibsen. Det ene valget. Men Ibsen valgte vel det samme om og om igjen i ulike relasjoner. Derfor er det kanskje like mye livet som truer med å hevne seg.

“ “ For den som gjennom år har brukt introspektive metoder, er det på mange måter lett å gjenkjenne Ibsens prosjekt.

### Introspektive metoder

Henrik Ibsen bruker skuespillene til å utforske. Det var hans geni og vår

glede. Hans introspektive prosesser er ensomme og skjulte. Dramatikk er den litterære form der dikteren lettest gjemmer seg. Andre skikkelser ordbærer hans motsetninger, hans irrasjonalitet og selvinnsikt. Selv er han tilknapet, avvisende og bister.

Vi trenger andre former for å ivareta den utforskningen Henrik Ibsen utfolder. For den som gjennom år har brukt introspektive metoder, som Acem-meditasjon, og gruppepsykologiske prosesser i Acems kommunikasjonskurs – som hjalp til å se avgjørende valg og mønstre

i sitt liv, er det på mange måter lett å gjenkjenne Ibsens prosjekt. De muligheter Henrik Ibsen framkaller i det dramatiske *nå*, der situasjonen er satt på spissen og menneskene blir satt på strekk, oppstår også i meditasjonshandlingen og i kommunikasjonsgruppen.

Her er det ikke hevner-kvinnen som tar igjen ved å rive bort de sosiale fasadene og tvinge mannen ned i den irrasjonalitet han har benektet. Det er tvert imot den utfordrende tryggheten som gjør det mulig å slippe til det usette, det som lever i oss og former våre valg og handlingsmønstre uten at vi helt skjønner det.

Etter hvert blir våre sentrale livstema tydelig, og de spiller seg garantert ut også i forhold til seksualitet og relasjon. Det er neppe vanskelig å finne svik i ethvert liv. Og disse sentrale temaene er ikke forstått i løpet av ett kommunikasjonskurs eller en meditasjonsretrett - hvordan de vever seg gjennom våre liv i all sin kompleksitet. Som for Henrik Ibsen er slik utforskning et livsprosjekt.

Ibsen krystalliserer livstemaene til et kjærlighetssvik. Det er både en dramatisk teknikk og en kunstnerisk bearbeidelse. Slik skaper han et bilde som rommer et liv. Et bilde vi kan bruke i vår egen utforskning.

### Vekk ikke de sovende hunder

I hans skuespill er - som regel - denne introspektive prosessen livsfarlig. Hans hovedpersoner dør av det. Dermed er det lett å bruke ham som støtte til introspeksjonsfiendtlighet. Ibsen er grei på scenen, men befri meg fra disse prosesser i livet. Det kommer ikke noe godt ut av å åpne seg innover bak fasadene. Et russisk ordtak sier: Vekk ikke de sovende hunder. Bak dem ulmer kaos. I *Vildanden* advarer Henrik Ibsen oss mot all verdens Gregers Werle'r.

Det er et gyldig standpunkt. Bildet Henrik Ibsen skaper - at eksistensiell ærlighet fører til døden - er slett ikke ueffent. For det er noe som går med. Selvbilder og sannheter utfordres. Noen lag av beskyttelse må oppgis. Vi har alle intens motstand mot den slags og setter pris på allianser som hjelper oss til å komme unna. Det kan selvfølgelig bli god dramatik av å vrenge svikene våre opp for alles åsyn, men huttetu.

Også denne motstanden og striheten har Ibsen kjent og diktet på. I hans nest siste skuespill i 1896 ser en ung og visjonær, men ikke så lite hensynsløs finansmann, John Gabriel Borkman, mulighetene i industriutbyggingen. Han trenger kapital. Derfor må han komme i posisjon. Men mannen som kan hjelpe ham med det, er ute etter Ella Renheim, dama til Borkman: "Jeg kunne ikke unnvære hans hjelp. Og han satte deg som pris for hjelpen." Han selger henne for en stilling som banksjef og gifter seg i stedet med tvillingsøsteren Gunhild. En kvinne kan erstattes av en annen, sier han. Da begår også han den verste synd i Henrik Ibsens dikterunivers.

Ella Rentheim: Du er en morder! Du har begått den store dødsynd. Du har drept kjærlighetslivet i meg. Forstår du hva det vil si? Det tales i bibelen om en gåtefull synd som der ingen tilgivelse er for. Jeg har aldri før kunnet begripe hva det var for noe. Nå begriper jeg det. Den store nådeløse synd, - det er den synd å myrde kjærlighetslivet i et menneske.

Ella Rentheim fant seg ikke i å være handelsvare. Hun avviste kjøperen. Som regnet med at Borkman sto bak denne avvisingen og hevnet seg ved å avsløre Borkmans ulovlige transaksjoner. John Gabriel Borkman havner i fengsel og må sone i åtte år. Så slipper han ut og blir en truende, mørk skygge hjemme i andre etasje. Hans hustru Gunhild holder til i første. De treffes aldri.

Så settes handlingen igang med at Ella kommer til gårds. Ikke bevisst for å søke hevn, men John Gabriel Borkman jages ut av sin festning, trevles opp og dør.

### Den klassiske narsissist

Når Henrik Ibsen nå på slutten av sitt livsverk virkelig skal ta en mann for hans kjærlighetssvik som den største dødssynd, skaper han ikke en Manders eller en Rosmer. Han skaper nesten en av sine før-realistiske helter. En skikkelse som virkelig kan hugges på og forsvarer seg med kraft. Denne mannen er hardhudet, ikke fordi han er moden og reflektert, men fordi han er den klassiske narsissist.

I sine mørke år holdt Borkman dommedag over seg selv og kom til at "det eneste jeg har forbrutt meg imot, - det er meg selv." Han måtte gjøre det han gjorde, "fordi jeg var John Gabriel Borkman - og ikke noen annen."

Det var ingen finanssvindel. Han tøyet grenser, men hadde han fått åtte dager til på seg, ville alt vært ordnet. Kjærlighetssvik? Han har aldri sveket sin kjærlighet - til malmårene i gruvegangene.

Jeg elsker dere, der dere ligger skinndøde i dypet og i mørket!  
Jeg elsker dere, livkrevende verdier - med all deres lysende følge av makt og ære. Jeg elsker, elsker, elsker dere!

John Gabriel Borkman oppfatter seg som unntaksmennesket, hevet over regler og hensyn til andre. Ingen ser hans storhet: "Det er forbannelsen, som vi enkelte, vi utvalgte mennesker har å bære på. Massen og mengden, - alle de gjennomsnittlige, - de forstår oss ikke." Han har ikke tatt feil. Han innrømmer ingen ting. Han straffes med døden. En malmhånd griper ham i hjertet.



Et russisk ordtak sier: Vekk ikke de sovende hunder. Bak dem ulmer kaos. I Ibsens skuespill er – som regel – den introspektive prosessen livsfarlig. Hans hovedpersoner dør av det. Dermed er det lett å bruke ham som støtte til introspeksjonsfientlighet. Ibsen er grei på scenen, men befri meg fra disse prosesser i livet. Det kommer ikke noe godt ut av å åpne seg innover bak fasadene. *Vildanden* advarer Henrik Ibsen oss mot all verdens Gregers Werle'r. Det er et gyldig standpunkt. Bildet Henrik Ibsen skaper – at eksistensiell ærlighet fører til døden – er slett ikke ueffent. For det er noe som går med. Selvbilder og sannheter utfordres. Noen lag av beskyttelse må oppgis. Vi har alle intens motstand mot den slags og setter pris på allianser som hjelper oss til å komme unna. Det kan selvfølgelig bli god dramatik av å vrenge svikene våre opp for alles åsyn, men huttetu. (Andrea Bræn Hovig - Hedvig, Lasse Kolsrud - Gregers Werle. Radioteatret 2000)

“Det var kulden som drepte ham”, sier den svekne Ella Rentheim. Hennes tvillingsøster, som har vært gift med ham og blitt sveket, hun også, svarer: “Kulden, sier du? Kulden, - den hadde drept ham for lenge siden.”

### Tjukk motstand

Dette er nifst. Denne innsikten i en narsissistisk personlighet og samtidig striheten i forsvaret for egne livsvalg. Det fascinerende er jo at Ibsen ikke slutter her. Dette har vært uforløst. Han henter fram en annen side i seg. Han vekker John Gabriel Borkman opp igjen, gjør bankmannen til den langt mer ettertenksomme og lyttende bildekunstner Arnold Rubek og dikter *Når vi døde våkner* for å få til en anger, et livsoppgjør og en forsoning med kjærlighetssviket.

Det er som om han sier at denne eksistensielle ærlighet kan man ikke tvinge på noen. Man kan ikke som Gregers Werle i *Vildanden* forlange den av andre. Man kan kanskje strebe etter den selv, men må være forberedt på å møte tjukk motstand og mektige motkrefter i sin egen bevissthet. Men Henrik Ibsen sier vel også at denne ærligheten er det som må til for å kunne forsones seg med sitt liv.

“ Den eksistensielle ærlighet kan man ikke tvinge på noen. Man kan kanskje strebe etter den selv, men må være forberedt på å møte mektige motkrefter i sin egen bevissthet.

### Kjærlighetssviket

Det tema som går igjen hos Henrik Ibsen, er altså dette:

Fordi de tok uopprettelig gale valg i sin ungdom, har de fått så uendelig mye mindre ut av sine liv enn de kunne. Brennstoffet i dette valget var seksualiteten.

Det er vel slik det er. Seksualiteten er sammensatt og vanskelig, har alltid vært det og vil alltid være

det. I alle liv kan vi vrenge opp det som er ladet og skjult – det vi gjorde eller det vi unnlot å gjøre. Å skape seg et godt liv med relasjoner og seksualitet er et livsprosjekt. Henrik Ibsen brukte hele sin produksjon på å utforske det. Trolig hadde han liten glede av det i sitt eget liv. Det er opp til oss å hente ut utbyttet. ○

Denne artikkelen står både i gjeld til og muligens i opposisjon til Jørgen Haugan og hans tanker i *Henrik Ibsens metode. Den indre utvikling gjennom Ibsens dramatik* (Tabula/Fremad 1977) og Vigdis Ystads “-livets endeløse gåde” *Ibsens dikt og drama* Aschehoug 1996.



# livslyst

Halvorsbøle ved Randsfjorden

## Acem kommunikasjonskurs

utvikler

emosjonell kompetanse

konfliktmestring

samspill og samarbeid

selvinnsikt

empati

ledelse

mer informasjon: [acem.no](http://acem.no) eller tlf 23118700

arrangeres en gang i året - vanligvis i april/mai

# SOFIE OG HENRIK

KANSKJE VAR DET SLIK DET VAR. ELLER KANSKJE IKKE?  
NÅ BLIR HUN I ALLE FALL FUGET INN I HENRIK IBSENS LIV

av Carl Henrik Grøndahl

Dannelsen rådet lenge. Eller skammen. Man snakket ikke om det. At Norges nasjonalskald hadde satt barn på en tjenestejente i Grimstad som 17-åring og etterlatt dem begge til et miserabelt liv i armod. Det var også lite man visste utenom fakta. Nemlig at Else Sofie Jensdatter Birkedalen fødte en sønn i oktober 1846 og hevdet at Henrik Ibsen var faren.

Først på 1990-tallet dukket det opp et brev, der Ibsen bekrefter farskapet. Man kan ane at det koster ham mye å skrive det, og han er ikke god. Det vil være synd å si at han ivaretar pikens omdømme:

Hr. Byfogd Preus

Oppfordret av Deres Velbårenhet til å erklære om jeg vedgår eller nekter å være far til et av piken Else Sophie Jensdatter Birkedalen født guttebarn, som i dåpen den 25de oktober sistleden er kalt Hans Jacob, må jeg herved ærbødigst meddele, at jeg ikke, uaktet pikens samkvem også med andre mannspersoner på den vedkommende tid, bestemt tør frallegge meg bemeldte paternitet, da jeg dessverre med henne har pleiet legemlig omgang, hvortil hennes fristende adferd og samtidige tjeneste med meg hos apoteker Reimann i like grad ga anledning.

Han antyder altså for det første at han bare er en av flere kandidater til farskapet, ettersom Sofie skal ha moret seg med flere enn ham. For det andre forsøker han å fraskrive seg ansvaret for sine drifter og handlinger. Det var hun som forførte, og omstendighetene hadde skylda.

Nå skal omsider det norske folk få se hva som foregikk. Eller kan ha foregått. På bestilling fra NRK Drama har dramatikerens og instruktørens Siri Senje skrevet manus til en tv-serie i tre deler om *Den unge Ibsen. En udødelig mann*. Serien blir sendt på NRK 1 i 2006 som ledd i markeringen av at det er 100 år siden Ibsen døde. Hvordan dikter Siri Senje seg inn i forholdet mellom den 17-18 år gamle Henrik Ibsen og den 10 år eldre Sofie nå, 160 år etter at det uekte barnet ble født?

Før vi ser nærmere på det, må vi undersøke hvordan denne historien er fortiet og fortalt gjennom seklene. Det er slett ikke uinteressant.

## første del

Henrik Ibsen ble altså sendt til Grimstad fra Skien som 15-åring for å gå i apotekerlære. Både han og familien hadde nok andre drømmer, men faren gikk konkurs og kunne ikke betale videre skolegang. På apoteket i Grimstad bodde Henrik på gutteværelset sammen med apotekerens tre sønner. Når det ringte på apotekerdøren om natten, måtte Henrik gå gjennom pikeværelset, der Else Sofie sov sammen med en annen tjenestefante.

Med andre ord: Else Sofie og Henrik så hverandre daglig og sov vegg i vegg i tre år med åpen dør mellom rommene. Det var ikke ovn i det knøttlille jentekammerset. Mye tyder på at Henrik også var tidlig kjønnsmoden, for allerede som 17-åring prydet han seg med et digert, brunt skjegg.

### Biografene har diktet

Dette vet vi. Om unnfangelsen skjedde ved en engangsforeteelse eller var resultat av et lengre forhold, vet vi ikke. Biografer som sier noe mer, har gjort som Siri Senje: fantasert og lagt sine egne forestillinger og moralbegreper inn i forholdet.

De som kjente Ibsen fra denne tiden i Grimstad, ble alle intervjuet grundig ettersom dramatikerens verdensberømmelse såg inn over landet. Men ingen nevnte noe om Sofie og barnet. Henrik Jæger skrev en Ibsen-biografi i 1888 – mens Ibsen ennå levde. Der er temaet overhodet ikke berørt.



Anders Baasmo Christiansen spiller den unge Henrik Ibsen: "Hans senere diktning vitner ofte om en formelig pietistisk strenghet overfor alt det han kaller sanselighet, attrå og begjær", ifølge Francis Bull.

Kristian Elster d.y. ga ut en norsk litteraturhistorie i 1935. Han har etter alt å dømme kjent historien, men er for dannet til å nevne den. Han skriver bare at Ibsen "kom på kant med byens borgere, utgjorde Grimstads bohem og utfordret byen med sin opptreden."

Det har han sikkert rett i. Det var på denne tiden – midten av 1800-tallet - Eilert Sundt reiste rundt i Norge for å undersøke "sædeligheds-tilstanden" og ble sjokkert over all føreketenskapelig seksualitet han fant. Det mest sjokkerende var nok at slike forhold mange steder ble godtatt. Oppover Gudbrandsdalen og i Trøndelag var det slett ikke uvanlige at gutten sjekket jentas fruktbarhet før de så giftet seg med stor brudemage og beviselig kunne føre slekta videre. Men på Sørlandet rådet strengere normer. Grimstad var trolig en av de verste byene Henrik kunne valgt for slik seksuell utfoldelse. Han fikk utvilsomt god hjelp til å kjenne skam, skyld og selvførdømmelse. Sofie ble i alle fall sendt bort før skandalen ble synlig.

### Reimanns tjenestepike

Så kommer Francis Bull med sin litteraturhistorie i 1937, denne mest-eren i biografiske detaljer. Mulig er det han som slipper nyheten inn i det offentlige rom: Ibsen "var ikke mer enn i atten års alderen, da han fikk et barn med en av pikene hos Reimann; hun var derimot over 28 år gammel."

Det er ikke godt å vite om Ibsens forhold til Reimanns tjenestepike

ble kjent utover Grimstad by, skriver Bull, "men i apotekerens hus har det vel vanskelig kunnet bli skjult, og for Ibsen må det ha vært en stor lettelse å komme vekk fra dette miljø."

Hos Francis Bull er Else Sofie bare "Reimanns tjenestepike". Hun forblir anonym uten egenliv. Men han begynner til gjengjeld på en vei mange skulle vandre etter ham. Han leter etter spor av dette forholdet i Ibsens dramaer og finner det mørke, skammen, skyldfølelsen:

Hans senere diktning vitner ofte om en formelig pietistisk strenghet overfor alt det han kaller sanselighet, attrå og begjær, og synes til gjengjeld mangen gang å løfte begrepet kjærlighet opp i en ulegemlig og nesten virkelighetsfjern, ideal sfære.

Det er trolig, konkluderer Francis Bull, at en slik betraktningssmåte har sin rot i denne opplevelsen, som i Ibsens øyne må ha fortonet seg som et uskjønt frembrudd av lave drifter, og ikke fortjente å smykkes med ordet kjærlighet. Den vedble å stå for ham som et mørkt punkt i hans liv, en dyster hemmelighet som han var redd for å se røpet. Så begynner Francis Bull på verkanalysen: I mange av hans skuespill høres en gjenlyd av denne angst for at en skjult fortid skal bli åpenbart.

Hvor dypt det har naget og pint ham, kommer særskilt sterkt frem i historien om den grønnkledte, som Peer Gynt en kort stund har latt seg dåre av, og som siden, da Peer i Solveig har funnet sin rette kjærlighet, dukker opp, i følge med "en stygg unge", som en grell legemliggjørelse av et ondt og uavvrustelig minne og trenger seg inn mellom ham og hans lykke.

Kanskje er dette riktig, kanskje ikke. Men her antyder Bull for det første at Sofie utførte en litteraturhistorisk bragd ved å forføre den unge Henrik. Hun skapte et traume og "angst for at en skjult fortid skal bli åpenbart". Dette er jo nettopp kjernen i Ibsens dramatiske teknikk, det retrospektive – der fortidens hendelser vrenger seg opp i det dramatiske nå og får avgjørende konsekvenser. Burde hun kanskje få en liten statue?

For det andre dikter han implisitt hvordan forholdet mellom Sofie og Henrik må ha foregått: en slags skamfull og nokså ekkel, men dessverre ustyrlig kåt famling under fellen i nattemørket. "Et uskjønt frembrudd av lave drifter." Hvilken tid og hvilke holdninger er det som uttrykker seg i begrepet "lave drifter"? Kan vi vennligst få profesorens beskrivelse av hvordan et *skjønt* frembrudd av de lave drifter ville arte seg? Og hvilke av våre drifter er høye?

## Bare "reint sanseleg"?

Hvis det er riktig at Francis Bull var den som røpet forholdet mellom Sofie og Henrik, la han også premissene for hvordan det skulle oppfattes. Halvdan Koht følger ham. I den første autoritative Ibsenbiografien fra 1954 bygger Koht helt og fullt på Bull. Han forteller kort at Henrik "kom inn i vilkår som han skjemtes ved, ja som han drogs med skamma over i mange år. Han var berre 18 år gammel da han fekk barn med ei av tenestejentene som var fulle ti år eldre enn ham og han måtte betala for guten i 14-15 år". Også Koht kommer trekkende med den grønnkledte og deres felles "lausunge", som ødelegger forholdet mellom Peer og den sanne kjærligheten til Solveig. Han mener at Henrik "lærte å styggas ved det reint sanselege samlivet mellom mann og kvinne og sjølv kjærleiken vart for hans tanke eit reint åndeleg band imellom dem."

Dette betyr selvfølgelig at Halvdan Koht også dikter. Han går uten videre ut fra at forholdet mellom Sofie og Henrik utelukkende var "reint sanseleg", altså bare sex. Det har han selvfølgelig ingen dekning for. Og Else Sofie forblir navnløs. Hun er bare "ei av tenestejentene". Det er hun fortsatt i 1995, i Edvard Beyers litteraturhistorie. Beyer fortsetter Bull-tradisjonen:

Ved juletider 1843 ble Henrik Ibsen sendt til Grimstad for å gå i apotekerlære. Her hadde han det meget kummerlig. Det ble ikke bedre da han atten år gammel fikk en sønn med en av tjenestepikene i huset. I mange år fremover måtte han betale en stor del av det vesle han tjente i oppfostringsbidrag. Kanskje er denne opplevelsen også en av årsakene til den angst og skyhet overfor kjønnslivet som ofte kommer til syne i hans diktning.

Selv Robert Ferguson, som ellers frir seg fra en rekke etablerte norske Ibsen-sannheter i sin biografi fra 1996, dikter seg inn i forholdet med snev av Bull-tenkningen. Ferguson har en fornøydlig setning: "Alle-rede tidlig på nyåret 1846 var de blitt elskere." Hvordan i all verden vet han det? Jo, han må ha foretatt den enkle slutning at barnet ble født i begynnelsen av oktober. Ni måneder tilbake i tid er tidlig på nyåret. Sofie ble altså gravid omtrent på første forsøk. Og alt må ha skjedd i mørket på det lille jentekammerset. Ferguson antyder attpåtil at forholdet bare besto av dette ene, skjebnesvangre samleiet. Selvfølgelig diktning.

## Michael Meyer gir henne navn

Robert Ferguson kan bygge på en landsmann i sin fremstilling. Kanskje er det ikke tilfeldig at det måtte en utlending til for å bryte gjennom

muren av anonymisering. Den britiske Ibsen-biografen Michael Meyer tar forholdet og "en av tjenestepikene" på alvor i sin biografi fra 1971. For første gang får vi vite hva hun het og hvem hun var.

En av tjenestepikene hos Reimanns het Else Sofie Jensdatter. Hun var født 11. januar 1818 i Børkedalen i Vestre Moland, og var altså 10 år eldre enn Ibsen. Hun kom av godt folk, var av odelsætt, men slekten var drevet fra gård og grunn for en patriotisk innsats. Hennes bestefar, Christian Loftshuus, hadde reist almuen i vide kretser på Sørlandet og i Telemark mot embedsmennenes vilkårlige styre, og i 1787 ble han arrestert som oppvigler og ført i jern til Akershus. Hans gård ble brent, hans eiendom konfiskert, og i 1792 ble han dømt til festningsarbeid i jern på livstid. Han døde i 1797.

Ser man det. En kvinne med et meget interessant utgangspunkt. Og fremfor alt: et sosialt fellesskap med den unge Henrik, som hadde opplevd deklasseringen og fornedrelsen på kroppen. Altså muligens noe mer enn bare stønn under fellen.

Dessuten, forteller Meyer, var hun den som tok seg av ham og stelte hans tøy, stoppet og lappet. Meyer er fornøye- lig og ikke så moralsk i sine videre formuleringer: "Hun tok seg nok av ham på annen måte også. Den 9. oktober 1846, da hun var 28 og Ibsen 18 år, fikk hun en sønn med ham." Hun reiste hjem til sine foreldre i Børkedalen for å føde barnet der.

Så undersøker Meyer hva som skjedde videre med mor og barn. Det er ikke lystelig. Sofie synes å ha vært ute av stand til å arbeide, en ubekreftet overlevering sier at hun ble blind. Hun levde på fattigkassen og døde i Lillesand 74 år gammel. Sønnen Hans Jacob klarte så vidt å livnære seg som smed, ble etter hvert alkoholiker og arbeidssky. Han var gift tre ganger og fikk syv barn. Av dem vet vi at seks døde, stort sett i tuberkulose og elendighet. Skjebnen til det syvende er ukjent. Han het Jens og ble født i 1876. Hans Jacob overlevde sin 18 år eldre og berømte far med 10 år. Han døde i 1916.

#### Forståelig at han måtte

Det er ikke vanskelig å forstå at man gjerne dikter mørkt om det forholdet som skapte slike vonde skjebner. Hva Henrik Ibsen kjente til av disse livsdramaene som slukte hans elskerinne, deres sønn, hans svigerdøtre og hans barnebarn, vet ingen. Det ble aldri registrert at han hadde noen som helst interesse av å få vite hva som senere

“Hva Ibsen kjente til av disse livsdramaene som slukte hans elskerinne, deres sønn, hans svigerdøtre og hans barnebarn, vet ingen.

skjedde med Sofie og sønnen.

Hvilke valg hadde han? Han kunne blitt apoteker i Grimstad og giftet seg med Sofie. Trolig var det hva hun håpet og ventet. Når han valgte å svikte så totalt og forfølge sine drømmer, er det forståelig at han gjennom hele livet insisterte på at dikterkallet ikke var noe han ville. Det var noe han *måtte*. Og det er utvilsomt lettere å gi geniet Henrik Ibsen tilgivelse for et slikt svik.

## andre del

Dette er altså noe av det materialet Siri Senje har forholdt seg til når hun skaper sin diktning om elskerne Sofie og Henrik.

Hvilket bilde av den unge Henrik vokste frem etter hvert som hun arbeidet seg inn i stoffet?

-Et ensomt ungt menneske. Sterke lidenskaper. Jernvilje. Stor ambivalens. Mellom åndelighet og religiøs lengsel på den ene siden – og kirkeforakt på den andre. Mellom barnetroen og den rasjonale, analytiske tanke. Mellom opprør og forakt for borgerlig hykleri og hulhet – og et intenst ønske om å tilhøre det gode selskap han engang ble utstøtt fra. Den unge Henriks selvbilde ser ut til å ha vaklet mellom en følelse av utvalgthet og en fortvilet mindreverdsfølelse, sier Siri Senje.

Og forholdet mellom Sofie og Henrik?

-Jeg har valgt å forestille meg at det var mer mellom Henrik og Sofie, sier hun. - Idag har vi ikke så vondt for å fatte at en ung mann på 15-16 kan være sterkt trukket mot en kvinne på 25-26. Jeg har forestilt meg en sødme og gjensidighet mellom dem, og et forhold som eksisterte over noe tid. Henriks ensomhet, koblet med ungdommens lidenskap og erotiske lengsel, fører ham mot Sofie og hennes varme, kvinnelige favn i min versjon. Jeg skildrer ham som betatt av hennes kvinnelighet og av selve sanseligheten, noe som lett kan forveksles med dyp forelskelse i et ungt sinn.

Mye tyder på at Siri Senje har dekning for at det må ha vært noe mer mellom Sofie og Henrik. I et brev fra Grimstad-tiden skriver nemlig Ibsen at "hva der egentlig må kalles mitt hovedverk siden din bortreise, er en nasjonalhistorisk novelle, som jeg har kalt "Fangen på Akerhuus", den omhandler Christian Loftshus's sørgelige skjebne." Altså Sofies bestefar. Ibsen forteller at kilden til denne historien er



-Jeg har valgt å forestille meg at det var mer mellom Henrik og Sofie. I dag har vi ikke så vondt for å fatte at en ung mann på 15-16 kan være sterkt trukket mot en kvinne på 25-26, sier Siri Senje. Laila Goody som Sofie (i hvitt) og Anders Baasmo Christiansen som Henrik (sittende). (Foto: Pål Hovengen Plassen)

"et gammelt skrift jeg heldigvis er kommet i besittelse av." Robert Ferguson stiller spørsmålet i en fotnote i sin biografi: Var det Sofie som forsynte Henrik med en skattet gammel avisartikkel som et melankolsk bevis på sin families tidligere status? "I så fall styrker det tanken om at forholdet mellom dem besto i mer enn bare det ene seksuelle møtet."

La oss så møte Sofie og Henrik – slik Siri Senje forestiller seg dem. Her er den første anelsen: Nattklokken kimer i apoteket. Apotekeren er for bakruset til å betjene kunder. Han vekker derfor Henrik, som

tasser gjennom tjenestejentenes bittelille kammers. Under teppene ligger Maja sammenkrøllet som et barn på siden, mens Sofie sover på ryggen, litt madonna-aktig, med lange fletter og foldede hender over det trinne brystet. Henrik blir stående og faller litt i staver. Det begynner å kime kontinuerlig og iltert. Han springer ned hønsestigen.

Sofie er en slags husmor hos apotekeren, og Siri Senje tenker seg at apotekerfruen er både sykkelig, urimelig og sjalu på Sofie, som ikke har det bare enkelt. Sofie trøster den lille sønnen i huset, kaller ham "gutten min," og madammen smeller til henne. Hun tar ikke igjen, men det gjør den andre tjenestejenta, Maja

MAJA

Nå har hu fått Sofie til å grine igjen! Åhh –den kjerringa gjør meg harm! (*betydningsfullt*) Else Sofie Jensdatter e ikkje nogen hvem-som-helst. Den slavedriver-merra sku ha visst! Hu e datterdatter til Lofthus, ska e si deg! Men han kjenner vel ikkje du te?

HENRIK

Christian Lofthus?

MAJA (*nikker megetsigende*)

Jepp. Bondehøvdingen sjøl. Død på Akershus i 1797! Jaja. Mora var odelsjente til den svære Lofthus-gården, hu! Sofie kunne vært storgårdsfrue - men så kom øvrigheta og svei av alt ihop. Nå er dei husmenn. Fra topp til bønn - hva? *Henrik er helt stum*. Hva er det du koper sånn for? Hu holder det for seg sjøl. Det ska du au. Stakkars Sofie. Snart e hu tredve, og - hu e'kje den som kan slå seg fram. *Maja nikker betydningsfullt og går. Henrik blir stående igjen, rammet.*

Henrik Ibsen hadde alltid sans for opprørere. Hvordan han nå enn ble kjent med Sofies familiebakgrunn, må opplysningene ha bidratt til å knytte dem sammen.

Siri Senje skriver inn en nydelig scene der de to deler drømmer så langt de kan.

HENRIK (*høytidelig oppstemt*)

Skål, Else Sofie Jensdatter Lofthus! Skål for din morfar



Dette er apoteket til Jens Arup Reimann, fotografert i 1916. I den bortre enden av bygningen er det en trapp opp til det minste soverommet. Der lå Sofie og den andre tjenestejenta. Derfra er det dør inn til det midterste rommet, hvor Henrik og de tre sønnene i familien bodde. Huset lå opprinnelig i Storgaten 7. I dag er det okergult og er flyttet til Vestregate 4.

bondehøvdingen, som kjempet mot tyrannene og gav sitt liv for folkets frihet!

SOFIE

Skål, Henrik Johan Ibsen! Skål for far din, tømmerkongen som - som våget allslags ting! Hva var det han hette igjen?

*Hun ler. De skåler.*

HENRIK

Å kjempe skal man aldri være redd for -

SOFIE

Jeg har alltid tenkt at du måtte være skapt for noe annet.

HENRIK

Mennesket kan klare alt -

SOFIE

Fra første dag. Den gutten e noge spesielt, sa e til Maja. Den gutten kan bli til noge.

Så dikter Siri Senje selve forførelsen. Det er på sett og vis befriende at hun tar oss ut av det mørke loftet med lave drifter til sommer og sol og lys. Kanskje var det slik det var?

#### **GRIMSTAD HAVN -- MORGEN**

*Strålende sommormorgen. Ved småbåtbryggen pakker Henrik båten full av sakene sine, forventningsfull og glad. Han løsner tauet og begynner å ro. Han hører noen rope bak seg.*

SOFIE

Henrik, Henrik!

*Sofie kommer løpende ut langs bryggen med en stor kurv i hånden. Henrik vinker litt, ror videre.*

SOFIE

Vent! Henrik! Vent! E har med mat og alt!

*Henrik, tydelig i tvende sinn, stanser og skåter mot bryggen.*

#### **ROBÅT PÅ FJORDEN. -- MORGEN**

*Henrik sitter taus og ror, full av motstand. Han ser ikke opp på Sofie, som kroer seg smilende på aktertoften med kurven i fanget.*

#### **MALØYA. -- DAG**

*Sofie og Henrik sitter på et lite teppe i en blomstereng, skjermet for innsyn. Sofie er iferd med å pakke ut nistekurven. Henrik sitter for seg selv, tydelig reservert. Hun holder en flaske triumferende opp.*

SOFIE

Og så sneik e med meg en flaske av madammens rabarbravin!

#### **MALØYA. -- ETTERMIDDAG**

*Mat og vin er fortært. Sofie fniser fjollete mens hun holder en smørblomst opp under haken hans. Henrik sitter litt stiv, men er iferd med å mykne.*

SOFIE

Jovisst liker du smør! E kan bare ikkje se for alt det skjegget ditt. Litt av et mannfolk, du.

*Hun ler og stryker prøvende en hånd gjennom det svarte rufset hans. Henrik skvetter til ved berøringen, blir svært anspent, tar hånden hennes forsiktig bort. Sofie løsriver den varsomt og fortsetter å stryke ham over håret, moderlig og mykt. Henrik lukker øynene, begynner å puste rolig. Mildt styrt av hendene til Sofie*

*legger han seg bakover i gresset og begynner å ta imot. Plutselig er de milde hendene hennes borte og Henrik åpner øynene igjen, fortryllelsen er brutt. Sofie er iferd med å løsne flettene, det tykke, mørke håret faller nedover skuldrene og omslutter ham som en kappe idet hun bøyer seg over ham. Henrik gir seg over. De kysser, lenge og ømt. Idet leppene slipper taket ser Henrik opp på henne med tårer i øynene, overveldet av undring og nytelse.*

SOFIE

Hva er det? Kom, da!

*Men Henrik stirrer videre - vet ikke riktig hva som er forventet. Sofie ler litt.*

SOFIE

Kom, da, gutten min!

*Sittende ved siden av ham, tar hun hånden hans og legger den mot sitt ene bryst. Henriks fingre slutter om det i undring, kjenner forsiktig etter. Så er den andre hånden der, ivrigere. Snart knar han brystene hennes i voldsomt begjær.*

SOFIE (klynker)

Ikkje så hardt!

*Henrik slipper litt. Men nå er han ikke til å stanse. Han reiser seg halvt opp og er åndeløst og fingerferdig igang med bluseknappene før Sofie får sukk for seg. Snart har han to modne kvinnebryst i hendene og under leppene.*

SOFIE

Mmmm, du e visst litt av en villmann, du!

*Hun ler. Han klamrer seg til henne. Sofie sukker av nytelse idet de legger seg ned i gresset.*

### **MALØYA. -- KVELD**

*Henrik springer naken ut i det klare, iskalde vannet med et tigerbrøl og kaster seg på svøm mot en rød solnedgang. Sofie følger etter, men holder seg på grunna, spruter og plasker. Han svømmer bort, de leker i vannet. Han løfter henne opp.*

HENRIK

Din havfrue! Nå har jeg deg!

*Han svinger henne rundt. Sofie ler lykkelig.*

- Men, sier Siri Senje, - det tar ikke lang tid før han får problemer med å forstille seg - forskjellene mellom dem og deres livsambisjoner er for stor.

SOFIE

For neste år - når du er ferdig med læretiden, så - Da skal de nok få se!

HENRIK

Se hva?

SOFIE

Åh - du e dobbelt så flink som Reimann, det er noe alle kan se! Den vimsekoppen bare super og spaserer mens du styrer butikken hans. *(hvisker)* Maja sier han skylder tusenvis! Og du har jo din far i Skien, og - hvorfor skulle du ikke bare ta det over en vakker dag?

HENRIK

Jeg tror du er tullele - (...)

SOFIE *(dulter ham kjærlig)*

E kan hjelpe deg! Koke eliksirer kan e allerede! Hvis du lærte meg å skrive så - ja, så kunne e ta regnskapet for deg og.

*Det blir stille. Han ser på henne, ser henne. Hun smiler tilbake, forventningsfull. Han slipper blikket.*

HENRIK

Sofie, jeg - Det er jo ikke apoteker jeg har tenkt å bli. Det vet du jo.

SOFIE

Å, Henrik min, alt dette med doktor og slikt, det e jo ikkje noge vanlige folk kan tenke på. *(hun stryker ham)* Og male, ja, det e jo alltid fint, det, men - det e vel ikkje noge en familie kan forsørges med?

Sofie har fått tro på sin framtid. Hun har sikret seg oppreisning og et godt liv som ærverdig apotekerfrue sammen med den begavede lærling Henrik Ibsen. Derfor er hun kanskje lykkelig når hun skjønner at hun er med barn. Nå blir forholdet i hvert fall virkelig:

*Sofie skyver døren opp og vinker på ham.(...)*

SOFIE

Men - e har noge å fortelle deg!

*Hun blunker forførende og vinker ham med seg.*

Kom, da!

HENRIK

Jeg er visst altfor trett idag.

SOFIE

Javel. Da får du ikkje vite det, da. *Hun svinser lattermild rundt. Han skjønner ingenting. Du må vel ha skjønt det, du au. Se på meg! (hun snurrer rundt, viser seg frem, kokett)* Bekommer det meg vel?

HENRIK (*stirrer fåret*)  
Er det linnetet? Har du fått nytt?

SOFIE  
Skjønner du ingenting, du? Godgutten min, uskyldig, det e du!  
(*hun stryker ham*) E bærer ditt barn. Vårt barn. Her.  
*Hun legger hånden hans på maven. Han tar den til seg i sjokk.*

HENRIK  
Det er ikke sant.

SOFIE  
Men se, da! Det synes, gjør det ikkje? E fulgte litt dårlig med, - e  
trur det e den fjerde månaden allerede. (*lavt, intimt*) Du kan se på  
formen at det blir en gutt! Vesle-Henrik.  
*Sofie trykker seg kjælent inntil ham. Han står stiv og kald.*

SOFIE  
E du ikkje glad, da? *Hun tar hånden hans.*  
Henriken min! E forstår deg så godt! Du trenger bare å venne deg til  
tanken - det måtte e og, det. Det kom jo litt brått, dette her.

HENRIK  
Hvis dette er sant, så - må jeg - tenke over det. (*Sofie nikker  
alvorlig*) Alene.  
*Hun skvetter til. Han slipper hånden hennes og går.*

SOFIE  
Henrik? *Trinn høres i trappen. Sofie hvisker til magen* Han kommer  
nok.

Henrik er opplært i medisiner. Der er vel ikke så vanskelig å tenke seg at han kan ha lett etter medisiner som ikke skal "gives til kvinner i omstendigheter".

-Han er glad i henne, sier Siri Senje, -han gir henne grunn til å håpe - og dermed til å smadres av skuffelse. Hun er fortvilet idet hun prøver å lokke ham, hjelpeløst, med sitt lille, romantiske gårdsbruk med prestekraver og blåklokker. Han kjemper en voldsom kamp med seg selv fordi han opplever sitt svik mot henne og barnet som dypt umoralsk.

Og så blir det kjent, og konsekvensene begynner å gå opp for 18-åringen. Siri Senje skriver en scene der apotekeren tar 18-åringen for seg:

REIMANN  
Henrik. Du tenker kanskje at du ikke elsker henne, men -

kjærligheten tar mange veier den, den kan vokse langsomt. Hun bærer ditt barn! Ah, dere unge tror på forelskelsen, men - det finnes andre ting i livet, Henrik.

HENRIK

Det er nettopp det. Det finnes andre ting. Og jeg vil - andre ting. Jeg vil mer med dette livet.

REIMANN

Jaja, drømmer. Det hadde vi alle engang, Henrikfar. Så. Du vil ikke gifte deg. *Henrik rister på hodet. Reimann tenker litt, slår om.* Så får vi si at hun er løsaktig.

HENRIK

Det er hun jo ikke!

REIMANN

Nei, kanskje ikke, men det er det man *gjør*, gutten min. Så kanskje du slipper fri.

HENRIK

Fri? Man blir da ikke satt i arresten for det, heller?

REIMANN

Nei, nei, nei. *(ler)* Men man må betale for sine lystige stunder på jorden.

Så tar Siri Senje et godt dramatisk grep. Hun gjør Henrik Ibsens vonde brev til byfogden med mye undertekst om til et møte:

#### **FOGEDENS KONTOR. -- DAG**

*Mørk, regnfull oktoberdag. Reimann og Henrik er på fogdens kontor til høring.*

FOGEDEN *(leser opp)*

- for å konstatere hvorvidt De erkjenner farskap til Else Sofie Jensdatter Lofthus's barn, født den 16. oktober 1846 i Moland?

HENRIK

Nei.

FOGEDEN

Så det gjør De ikke. Ikke desto mindre har piken utlagt Dem. Ikke som kandidat. Som "eneste mulige". *(han ser opp)* Herr Ibsen. Det gjør meg ondt, men - *(kremter)* har De og denne piken hatt legemlig omgang?

HENRIK

Nei.

FOGEDEN

Har De og piken Jensdatter noengang vært det som kalles "kjærester"?

*Henrik ser på Reimann. Han rister svakt på hodet.*

HENRIK

Overhodet ikke. Herr foged. Jeg er atten år. Piken Jensdatter er fylt åtteogtyve. Rommene våre, hos Reimann, var vegg i vegg. Derfor har hun vel funnet det praktisk å - legge skylden på meg.

FOGEDEN (*nikker*)

Aha. Har piken, såvidt De vet, hatt omgang med andre mannspersoner?

*Reimann nikker oppmuntrende.*

HENRIK

Frøken Lofthus hadde mangfoldige besøk på sitt værelse som jeg var vitne til.

FOGEDEN

Jaha. Kan De nevne noen navn?

HENRIK

Eh, nei. Ikke bestemt.

FOGEDEN

Finnes andre vitner til dette?

HENRIK

Nei. Hun nyttet sjansen når frøken Thomsen var borte. Hver eneste lørdag.

FOGEDEN

Men dette hadde altså ingenting å gjøre med Dem?

HENRIK

Nei.

FOGEDEN

Velvel. Så tillater De meg vel å lese et brev, overlevert meg av den samme Frøken Thomsen, fra piken Jensdatter Lofthus selv, ført i pennen av skriveren i Moland? *Henrik nikker. Reimann prøver å advare. Fogeden setter brillene på nesene.* "Min kjære, gode Maja, endelig kan jeg meddele at mitt første barn er født. Det ble en gutt! Han er velskapt og fin. Du kan ikke tro som han ligner på faren. Jeg har døpt ham Hans Jacob Henriksen. Mitt høyeste ønske nå er at min

kjære Henrik får se ham - " *Henrik bryter sammen. Fogeden stopper lesningen.* Henrik Johan Ibsen. Har De hatt omgang med denne piken?

HENRIK (*nesten uhørlig*) Ja. *Reimann banner lavt fra kroken sin.*

FOGEDEN

Godt. Så tillater jeg meg herved å skrive Dem ned som guttebarn Hans Jacob Henriksens far. Og kreve Dem for en sum på - en og en halv Spesiedaler, innbetalt den første i måneden av hvert kvartal, inntil han fyller sitt fjortende år.

HENRIK

Men - jeg - *Han ser fortvilt på Reimann etter hjelp.*

FOGEDEN

De skriver under her. Den første innbetalingen er den første i neste måned. Manglende betaling medfører represalier. Forstår de? *Henrik ser ikke ut som han forstår noe som helst.*

FOGEDEN

Jeg snakker om - tukthuset.

*Henrik skriver under.*

Hva Henrik Ibsen fortalte sine foreldre, Marichen og Knud i Skien, vet vi ikke. Men i en dramatisk fremstilling må et slikt møte med, og det må ha vært både vondt og skjelsettende, ettersom Henrik Ibsen aldri så sin hjemby eller sine foreldre igjen:

### SNIPETORP. BAKGÅRDEN -- NATT

KNUD

Hva i heteste helvete er det du innbiller deg? Du innlater deg med et tyende, du velter deg med en kjøkkentøyte og avler lausunger i grisebingen og så skal du liksom være edel og "sørge for" dem? Med hva? Du har ingen lønn! Du har ikke engang fullført læretiden! Reimann kaster deg på gaten og så kommer du rennende hit og tror at din far - at *jeg* skal betale? Betale for den skitne lausungen din? Hah! Jeg hadde en sønn! En som hadde evner! En som skulle bli til noe! En eldste sønn som skulle lette byrdene for sin far! Som skulle kaste lys over hans alderdom - UT AV MITT HUS!

HEDVIG

Far!

MARICHEN

Hold opp! Knud Ibsen, ta deg sammen! Han er ditt eget kjøtt og blod!

KNUD

Er han det? Er han egentlig det? Ditt kjøtt og blod, ja, men MITT? En Ibsen som avler barn - som vil *gifte seg med et kjøkkenludder*? Jeg vil ikke se deg for mine øyne, sier jeg! (...)

MARICHEN

(*hvisker*)

Send henne bort, Henrik. Hun klarer seg. De gjør alltid det. Imorgen kommer du til fornuft. Et ekteskap - det er for livet, det.



Siri Senje er utdannet i USA med Master of Fine arts i teaterregi. Første forestilling: *Fruen fra Havet* i egen oversettelse i 1979 ( hovedoppgave til Bachelors grad...). Da var hun 22 år gammel. Så denne Ibsen har hun levd et langt liv med. Hun holdt bl.a. Ibsen/Strindberg seminar på mastersstudiet ved Scandinavian Institute University of Minnesota i 1982, mens hun forberedte en PhD på Peer Gynt forestilling/regi-tradisjon.

Siden ble det sceneregi istedet.

Det ble 17 år på norske scener, rundt 40 forestillinger og mye arbeid med ny dramatik som regissør og dramaturg. Startet Norsk Dramatikfestival for nye tekster og rekruttering av diktertalent til teatret. Fikk nok av norsk institusjonsteater og gled over i filmverdenen på 1990-tallet. Manuskonsulent og skrev en meget fri adaptasjon av Bjørnsons *Fiskerjenten (Det største i verden)* i 1999/2000 og deretter et nesten ferdig spillefilmanus (nåtid) som ble avbrutt av arbeidet med *Den unge Ibsen* i 2003.

Så må det siste, vondeste møtet med. - Han velger å svikte henne, sier Siri Senje, - og han gjør det vitende. Han vet at det å følge Sofie er å svikte alle drømmer og alle muligheter til å forvalte det talentet han aner at han har. Hadde han ikke gjort det, ville vi ikke fått

Henrik Ibsen, dramatikereren. This is a colossal dilemma - the stuff of real drama! Sier Siri Senje:

#### APOTEKET -- DAG

*Rommet er iferd med å tømmes. Henrik pakker varer i kasser. Noen sjauere bærer ut en diger kiste. Døren går opp - der står en ung kvinne med et sjal over hodet og et barn i armene. Det er Sofie. Hun blir stående nederst ved døren. De står og stirrer på hverandre.*

SOFIE

E hørte det va solgt. Apoteget.

HENRIK

Ja.

SOFIE

E tenkte du kanskje ville - se ham. Hans Jacob.  
*Henrik står helt stille. Sofie venter. Han kommer ikke. Hun løfter barnet frem mot ham. De står lenge slik.*

SOFIE

For kanskje du tenker noe annet? Når du ser ham, mener e?

HENRIK (*ser ned*)

Sofie. Jeg tenker - noe annet. Jeg skal noe annet. Med - mitt liv.

SOFIE

Og mitt liv, da Henrik? Og hans?

*Henrik tar Marichens pakke frem fra innerlommen. Han putter den i Elses hånd.*

HENRIK

De er til ham.

*Lyd av flyttebråk utenfor. De ser på hverandre. En velkledd, energisk ung mann (LARS NIELSEN, 22) kommer inn.*

LARS NIELSEN

Er der mer?

HENRIK (*våkner, prøver å ta seg sammen*)

Noen urtekrukker i kjelleren. Også kassene med rengjøringsoda.  
*Nielsen vifter til hjelperne. De forsvinner. Han følger.*

SOFIE

Farvel, da, Henrik.

HENRIK

Farvel.

*Hun går ut.*

Kanskje var det slik det var? Sannsynligvis ikke. Men allikevel. Kanskje forførte hun Henrik. Hun var blitt faretruende gammel og så etter alt å dømme en ung, spesiell mann med gode fremtidsutsikter i et solid yrke som apoteker. Det hun ikke så, var det høyst

uvanlige og grenseprengende i den unge gutten. Og hvordan skulle hun sett det?

Hun satset alt og tapte alt. Det hun vant, var udødeligheten. Hva nå det skal være godt for. Men det er hevet over enhver tvil at Else Sofie Jensdatter Birkedalen har hatt meget stor betydning for sentrale verker i verdenslitteraturen. Det begynner med en gang. Like etter at han er blitt syndig barnefar, skriver Henrik Ibsen sitt første skuespill, *Catilina*, og hovedpersonen er knapt kommet i gang før han av en eller annen grunn stuper inn i selvforakten:

Kraft eier jeg, og mot til noe bedre,  
til noe høyere, enn dette liv.  
En rekke kun av tøylesløse gleder - !  
Forakt deg selv! Forakt deg, Catilina!  
Du føler edle krefter i ditt sinn; -  
og hva er målet for din hele streben?  
Kun mettelse for sanselig begjær.

Det er neppe å ta for hardt i å antyde at Sofie er sterkt til stede her.

Derfor virker det både godt og riktig at hun nå blir en diktet skikkelse i en tv-serie, der alle som vil, kan se henne fuget inn i Henrik Ibsens liv. ○

*I den ferdige produksjonen av Den unge Ibsen kan tekst og scener være noe endret.*

Kilder:

Edvard Beyer: *Norges litteraturhistorie* Bind 3 Cappelen 1995

Francis Bull: *Norges litteraturhistorie. Fra februarrevolutionen til verdenskrigen*. Aschehoug 1937

Robert Ferguson: *Henrik Ibsen. Mellom evne og higen*. Cappelen 1996

Michael Meyer: *Henrik Ibsen. En biografi*. Gyldendal 1971

Kristian Elster d.y.: *Illustrert norsk litteraturhistorie* Gyldendal 1935

Siri Senje: *Den unge Ibsen*. Upubl. manus for NRK Drama til tv-serie 2005

Intervju med Siri Senje

# TORMOD OG HENRIK

NÅR HENRIK IBSEN ER KJÆRLIGHETSSVIKETS DIKTER,  
SKYLDES DET OGSÅ FORELDRENES MEGET KJØLIGE EKTESKAP?

av Carl Henrik Grøndahl

Henrik Ibsen var 18 år da han belastet selvfølelsen grundig ved å avle barn med en 10 år eldre kvinne han ikke kunne tenke seg å leve sammen med. Han svek henne. Men er dette den avgjørende hendelsen som gjør Henrik Ibsen til kjærlighetssvikets dikter? Han er nesten voksen. Hans grunnleggende karaktertrekk og måte å se verden på er formet lenge før. Det må være noe annet i hans bakgrunn som fører til Francis Bulls refleksjon:

Hans senere diktning vitner ofte om en formelig pietistisk strenghet overfor alt det han kaller sanselighet, attrå og begjær, og synes til gjengjeld mangen gang å løfte begrepet kjærlighet opp i en ulegemlig og nesten virkelighetsfjern, ideal sfære.

Francis Bull hevder at en slik betrakningsmåte har sin rot i erfaringen med den 10 år eldre Sofie, "som i Ibsens øyne må ha fortonet seg som et uskjønt frembrudd av lave drifter, og ikke fortjente å smykkes med ordet kjærlighet."

-Nei, sier Siri Senje etter å ha studert materialet og skrevet manus til

tv-serien om *Den unge Ibsen*. -Jeg tror Henrik Ibsens opptatthet av kjærlighetssviket har sin sterkeste rot i hans opplevelse av foreldrenes kjølige ekteskap. Historien forteller at det var basert på fornuft – en allianse mellom to nære familier, på deres behov for forvaltning av eiendom og formue.

Marichens far var en av Skiens rikeste menn, og etter at han døde, arvet Marichen – det vil si hennes ektemann – formuen. Knuds økonomiske ruin og senere alkoholbruk kom siden mellom dem og ødela deres muligheter.

Det var familiens ønske at Marichen Altenburg giftet seg med ste-fetteren Knud Ibsen for å ivareta forbindelser og formue. Hvem var det hun ble tvunget til å svike?

### Punsj og privatissima

I Kviteseid bodde det en lærer, skriver, dikter og senere stortingsmann som het Tormod Knudsen Borgegjorde, født i 1797. Han var husmannsgutt, men på grunn av sitt gode hode ble han tatt hånd om av dikterpresten Jens Zetlitz, som leste med ham. Tormod Knudsen skrev kontroversielle dikt. Hans gode venn Aasmund Olavson Vinje skrev at "dei beste ero satiriske stevleikar so uvyrde at dei ikkje godt kunne koma på prent." Han skal ha hatt det man kalte "et uregjerlig hode" og fikk etter hvert så store alkoholproblemer at han ikke kunne gjenvelges til Stortinget i 1859. Han ble valgt inn første gang i 1847.

Den vanligste versjonen er at Marichen og Tormod skal ha truffet hverandre når hun besøkte slektninger i Kviteseid.

I *Nordisk Tidsskrift* i 1940 dukker denne historien opp:

Henrik Ibsen og to venner var samlet til overdådig punsjlag i Grimstad. Stemningen ble etterhånden særdeles animert, og den måtte for Ibsens vedkommende karakteriseres med sterkere gloser. Den unge apotekerlærlingen ble med respekt å melde meget beruset. I den tilstand begynte han å skildre de ulykkelige forhold i sitt barndomshjem meget åpenhertig. Han ble meget opphisset etter hvert som han talte, antydte med rene ord at han hadde grunn til å tro at det var uregelmessigheter ved hans tilblivelse og nevnte likefrem Tormod Knudsens navn. De to venner ble meget bestyrtet ved det de her fikk høre, men ingen av dem våget å bringe saken på bane. De hadde en instinktiv følelse av at Ibsen i edru tilstand ville være absolutt uvillig til å gjøre dem delaktive i den slags privatissima på ny.

Kanskje var dette bare fyllerøre fra en grandios ung mann med umetelig behov for å gjøre seg dramatisk interessant. Drikkelaget kan ha funnet sted omtrent på de tider da Tormod Knudsen første gang ble valgt inn på Stortinget.

Men mye tyder på at dette ikke bare var Henriks hemmelige fantasier. - Det skal ha gått rykter i Skien om at Marichen hadde fortsatt forholdet til Tormod etter bryllupet og at Henrik var Tormod Knudsens sønn, sier Siri Senje. Og hun bruker det dramatisk. Først i antydningen:

KNUD

Skal ikke en stakkars mann kunne ta seg en øl på hjemveien uten at -

*(skyver maten bort)* Den lorten kan hun ha for seg selv.

*Han reiser seg og går ut. Marichen løper etter.*

MARICHEN *(griper tak i ham, snakker lavt)*

Ikke gå dit igjen!

KNUD

Og hva skal jeg være her for?

MARICHEN

Knud, hører du - vær så snill! Vi klarer det ikke. Jeg har ikke til hverken melk eller mel!

KNUD

Jeg klarer det alltid. Det vet du godt. Hvis du bare kunne tro på meg-

*(Han går mot døren. Hun henger seg på ham. Henrik kommer inn)*

KNUD

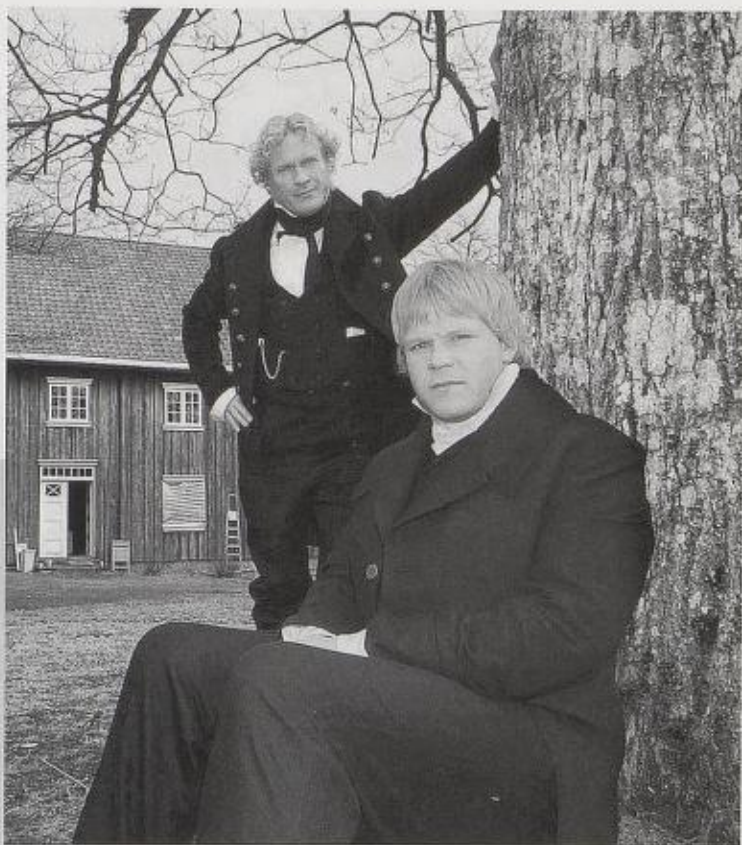
Slipp meg!

*(Han slenger henne vekk. Hun går i veggen, skriker. Henrik styrter til og legger armene beskyttende om henne)*

KNUD

Ja, ta hennes side du. Gråt du med lille Marichen. Se hva du får igjen. Kjærlighet er det iallefall ikke. *(ser rett på Henrik, intenst)* En dag, en dag kommer du også til å se hvem hun er. *(Han går. Henrik står rammet av det voldsomme utsagnet. Døren smeller i.)*

Henrik Ibsen har sannsynligvis trodd at Knud Ibsen ikke var hans far. Og at han var resultat av et kjærlighetsforhold moren hadde til læreren, skriveren, dikteren og stortingsmannen Tormod Knudsen. Sven Nordin spiller Knud Ibsen.



Så går Henrik løs på gamle, merkelige fasters Ploug som bor på loftet hos dem, hun som plantet forestillingen om kjærlighetssviket i ham:

### **FASTERS ROM -- KVELD**

*(Henrik kommer inn, rister på den lukkede hånden. FASTER troner i sin seng, fugleskremselaktig, i stor sommerhatt, sjal og omfangsrrike klær. Henrik rister sukkerbitene.)*

FASTER PLOUG

Har du - mmmmmm?

*(Han rister dem foran nesen hennes.)*

HENRIK

Du skal få. Men så skal du fortelle hva du mente med det du sa.

FASTER PLOUG

Hm?

# dyade

om Henrik Ibsen

**Mannen Peer Gynt og hans kvinner**  
Noen av de tanker, erfaringer og tradisjoner som var utgangspunkt for Radioteatrets kritikerroste Peer Gynt i 1997 (nr 2 1997)



## Brand Gynt

Henrik Ibsen fra sinne til forsoning.  
Om Brand og Peer som to sider av samme person, som stadier i en introspektiv prosess  
Bakgrunn for Radioteatret Brand i 1999 (nr 2 1998)

## Mannen som var sjalu - på Jesus

De fleste vil nok ha stort utbytte av å lese private brev - særlig når de er skrevet av Ibsen og Bjørnson - som blir bitre fiender (nr 3 2002)



HENRIK

Om å svikte kjærligheten. (*Hun klukker. Han holder sukkerbitene frem.*) Vil du?

*Faster nikker sakte og strekker seg etter sukkeret. Han erter henne, lar henne tilslutt få én bit. Hun knaser iveri.*

FASTER PLOUG

Les for meg, Henrikfar.

*Henrik venter. En taus maktkamp. Faster suger og knasker høylytt på sukkeret. Strekker seg etter mer. Får ikke.*

FASTER PLOUG

En staut kar, både vakker og klok, men en skarve husmannsgutt.

HENRIK (*gir henne en bit til*)

Hvem snakker du om?

FASTER PLOUG

Ingen vet, ingen vet. Kjærligheten, lager sine egne veier mellom hjertene. Ringen fikk hun. Men fikk hun lov? Neineineineinei...

HENRIK

Hvem?

*Han gir henne alle. Hun stapper dem grådig i munnen, synger.*

FASTER PLOUG

Lite visste de vel da, Ibsen ned, og Knudsen opp, tralalalala!

HENRIK

Du bare finner på. Du vet ingenting.

FASTER PLOUG

Ringen fikk hun. Gå og se.

*(Henrik fnyser av ergrelse og går mot døren.)*

Pass på! Det kan gå med henne som med meg!

*Henrik stanser. Han ser på henne, går tilbake. Hun griper ham plutselig hardt i armen.*

FASTER PLOUG

Ulykken følger slekten. Bryt lenken! Svikt ikke kjærligheten.

Den som svikter kjærligheten går til grunne! Hører du?!

**TRAPPEGANGEN -- DAG**

*Henrik ser ut av vinduet. Lyd av søsknenes lek utenfor. Marichen luker i grønnsakhagen. Han går ned, står snart utenfor soveværelsesdøren. Han sniker seg inn.*

**SOVEVÆRELSET. -- DAG**

*Henrik ser seg rundt, lytter, tar en hårnål fra en skål på toalettbordet og bryter seg forsiktig inn i morens skatoll. Han finner smykkeskrinet, leter systematisk igjennom smykkene i de små skuffene, ser på alle ringer, gir nesten opp. Finner et stykke fløyel i bunnen. Under det ligger tre gamle brev med sløyfe omkring. Han bretter dem ut, begynner å lese.*

**MANNSTEMME (V.O.)**

*"Min kjære, elskede Marichen - hvor inderlig jeg har savnet deg siden du reiste tilbake -"*

*Hvert brev åpner med "Min kjære Marichen" og avslutter med "din evig hengivne Tormod Knudsen." Han åpner det siste.*


**MANNSTEMME (V.O.)**

*"Det du skriver er umulig for meg å fatte. Min Marichen, min villrose, forlovet med en annen! Det kan ikke være annet enn syndig å forbryte seg slik mot selve kjærligheten -"*

*Trinn lyder i loftstrappen. Henrik gjemmer brevene raskt.*

Kanskje var det slik det foregikk. Sannsynligvis ikke. Hva Henrik Ibsen har trodd om dette forholdet, er nok viktigere enn hva som faktisk skjedde.

Det er kanskje ikke ualminnelig at barn fantaserer fram annet opphav enn det de er utstyrt med. Barnets grandiositet blir lite stimulert av en mislykket, forfyllet far. Henrik kan ha hatt behov for å skape dramatik og kjærlighetstragedier rundt sin tilblivelse. Kanskje var hans eget svik overfor Sofie en grunn til at han stadig diktet om at kjærlighetssvik kaster forbannelse over avkommet – slik at også sviket går i arv. Vi gjentar mønstre i våre foreldres liv. Det er dype, motsetningsfulle og uforståelige krefter som velger i oss. Dette er den intuitive innsikten som gjør Henrik Ibsens verk så gåtefulle og utgrunnelige. Han brukte resten av sitt liv på å utforske, lokke med sukker og rive opp fløyelen i bunnen. ○

II ACEM  
NORSK YOGA-SKOLE 

yogafølelsen



Acem yoga  
40 års erfaring

yoga.no  
23118700

Harry Guttormsen regisserer *Catilina* i NRK Radioteatret

## CATILINA OG HENRIK

OPPDRAGET ER Å GJENSKAPE FØR-KRISTEN ROMER-  
VIRKELIGHET SETT GJENNOM SJELEN TIL EN TENÅRING I  
GRIMSTAD FOR 150 ÅR SIDEN SLIK AT DET ANGÅR OSS

av Carl Henrik Grøndahl

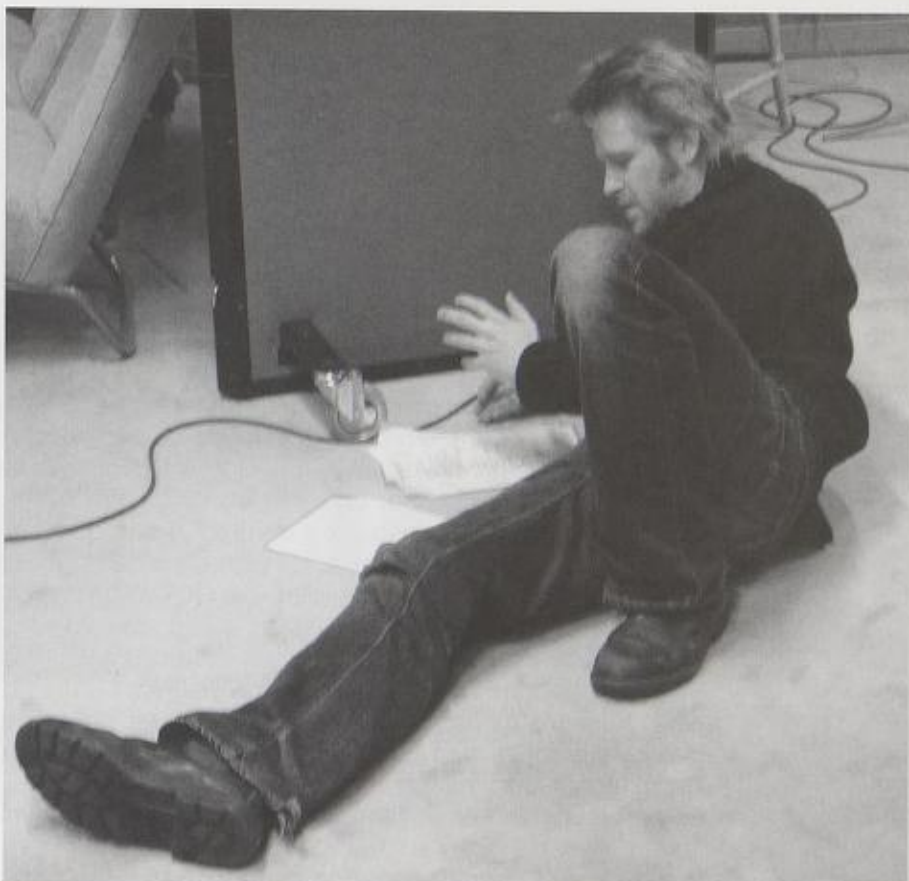
Hva var det Henrik Ibsen diktet i Grimstad - etter forholdet til Sofie? Og etter revolusjonsåret 1848? Et ungt, heftig drama om en ung opprører. Dypt inne i radiohuset på Marienlyst i Oslo har Harry Guttormsen vært begravet i Henrik Ibsens første drama *Catilina* i ukesvis på oppdrag fra NRK Radioteatret. Forestillingen har premiere høsten 2005. Tidlig på morgenen kommer skuespillerne i studio. Heftig utladning i to timer før de så går til prøver på sceneteatrene.

*Catilina* er avgjort en utfordring. Noen har forsøkt å sette skuespillet opp på scenen. Som regel har det gått galt. Her er det mange svulstige formuleringer og fete ord. Sterke utspill og til dels tynne roller. Men allikevel. Her er det uten tvil en ung dramatiker med masse talent og stoff til rå opplevelser.

-Styrken i dette debutarbeidet er definitivt raseriet, sier Harry Guttormsen, - den bråmodne bevisstheten om Catilinas håpløse vankelmodighet - og to krystallklare kvinneskikkelser. Svakheten er den samme vankelmodigheten, og at han ikke tar de mannlige karakterene rundt Catilina helt på alvor. (Med unntak av gamle Manlius som er en skildring med klare referanser til Hamlet.)

- *Hvor ser du begavelsen?*

Når Catilina løper inn i templet til Furia med fare for sitt eget liv fordi han simpelthen er så kåt at han ikke kan la være. Dialogen



Trond Espen Seim i hørespillstudio som *Catilina* i NRK Radioteatrets produksjon 2005. En rå, hensynsløs hærfører med et monstrøst selvbilde – eller en stakkars idealist med fatalt dametekke og overdreven seksualdrift? spør Harry Guttormsen. Historikere er høyst uenige. Nettopp denne ambivalensen er et fantastisk utgangspunkt for en dramatiker.

med den livredde Curius, og vendepunktene i dialogen med Furia før ilden slukner og *Catilina* har nedkalt hevnen over sitt eget hode. Det er spor av genialitet!

Og når de to kvinnene møter hverandre utenfor slagmarken spruter det formelig av en dialog som skrenser mellom drøm og virkelighet. *Catilina* kommer vaklende ut av slaget...levende ved et mirakuløst skjebnens lune...for i neste øyeblikk å drepe sin hustru før Furia hjelper ham ut av livet. Puslete er det ikke!

*Catilina* begynner med berømte ord, ofte sitert som beskrivelse av hele Ibsens diktergjerning:

Jeg må! Jeg må; så byder meg en stemme  
i sjelens dyp, - og jeg vil følge den.

Vi er på 70-tallet før vår tidsregning i Rom. Cicero har makten i senatet. Catilina kjemper og bestikker for å komme seg i maktposisjon, men taper gang etter gang. Den ypperlige retoriker Cicero holder fire berømte taler, der han virkelig får svettet Catilina, som drives til å samle tropper for å rive til seg makten. Han taper og blir drept.

Disse talene til Cicero var artiumspensum for 150 år siden. Kandidatene måtte kunne oversette dem fra latin til norsk. –Henrik Ibsen leser Ciceros taler og får en idé, sier Harry Guttormsen. –Hvem er det Cicero skjeller ut? Jo, Catilina, et misforstått geni, som trekkes mellom den erotiske despot og den trofaste madonna - og et patetisk borgerskap som famler etter posisjoner for å kunne betale den neste festen. Bingo! *Catilina!* Han finner simpelthen den perfekte arena for sin egen kompromissløse kamp mot slappe autoriteter.

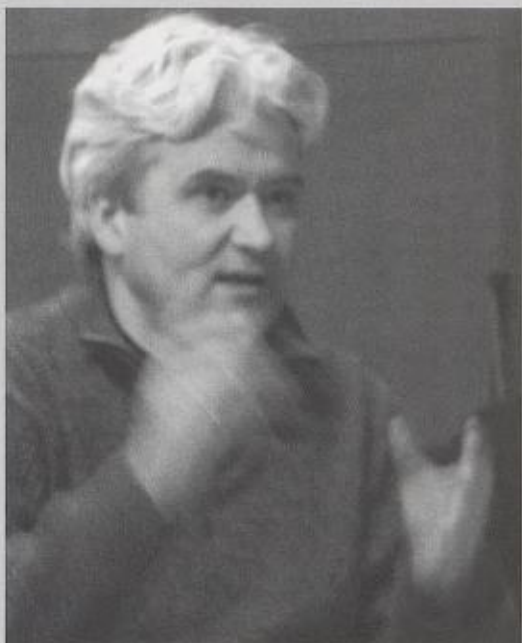
- *Hvem er denne misforståtte opprøreren?*

- Rå, hensynsløs hærfører med et monstrøst selvbilde - eller en stakkars idealist med fatalt dametekke og overdreven seksualdrift? spør Harry Guttormsen. -Historikere er høyst uenige. Nettopp denne ambivalensen er et fantastisk utgangspunkt for en dramatiker.

Ibsen skrev *Catilina* i begynnelsen av 1849. Han fylte 21 år mens han holdt på. Arbeidsvilkårene? Han skrev nok på vaktrommet i apoteket i Grimstad. Etter mye om og men ble skuespillet gitt ut 12. april 1850 i hovedstaden. Opplaget var 250 eksemplarer. 45 ble solgt første året, og teatrene ville ikke sette det opp. *Catilina* ble første gang oppført i Göteborg i 1880. Da var Henrik Ibsen 52 år gammel og i ferd med å bli verdensberømt. På begynnelsen av 1850-tallet - da han var ansatt på Ole Bulls teater i Bergen, skrev han skuespill han ikke ville vedkjenne seg og ikke tok med i sine samlede verker. Men *Catilina* hadde han et godt forhold til. Han reviderte det i 1875 og sa at mangt og meget av det han hadde skrevet i de mellomliggende år, ble antydnet i dette debutarbeidet.

- *Hva er din oppfatning av den unge Henrik Ibsen som skrev Catilina?*

Han ble født med ei diger sølvskje i munnen, men mistet den fatalt, ble knuget av sin mor og forrådt av sin far. Blir sendt til apotek i Grimstad som lærling og mister lærlingeplassen fordi apotekeren går konkurs. Så har han problemer med å betale for den undervisning han trenger for å bli student. Han blir far og forsøker å komme unna. Opplever Grimstads borgerskap som patetisk. Forelsker seg



Harry Guttormsen bør ha solid bakgrunn for dette råkjør i ungdom og opprør. Han har i hvert fall ikke gått den brede vei. Første del av hans liv var en relativt omflakkende tilværelse som en av seks prestebarn med rock, idrett og forelskelser som hovedfokus. Så gikk han inn i sosialt arbeid knyttet til psykisk helsevern og økologisk jordbruk. Fem år i antroposofisk inspirert kollektiv med kone og etter hvert to barn hvor han ledet et bakeri i to år og var gårdsbestyrer i to år. Så, i 1982 begynte han på regilinja ved Statens Teaterhøgskole. -Tre utrolig kreative år med undervisning på høyt nivå, sier han, -men først og fremst egenproduksjon av forestillinger.

Siden har han regissert filmer i Fjensynsteatret, vært ansatt på

Det Norske Teatret. Mer enn 40 helaftens teaterforestillinger er det blitt og mer enn 30 produksjoner i Radioteatret. Ikke minst har han satt spor i norsk film - som manus- og spillefilmkonsulent. Han har hatt fingrene i flere suksesser.

i en edel sjel han ikke kan få. Og finner altså ut at han er dramatiker. At en så ung mann omskriver sine egne dilemma i en så ultradramatisk setting er helt klart de første spor av de store verk som skulle komme.

Hva har så Harry Guttormsen gjort med den sprutunge Ibsens debutarbeid?

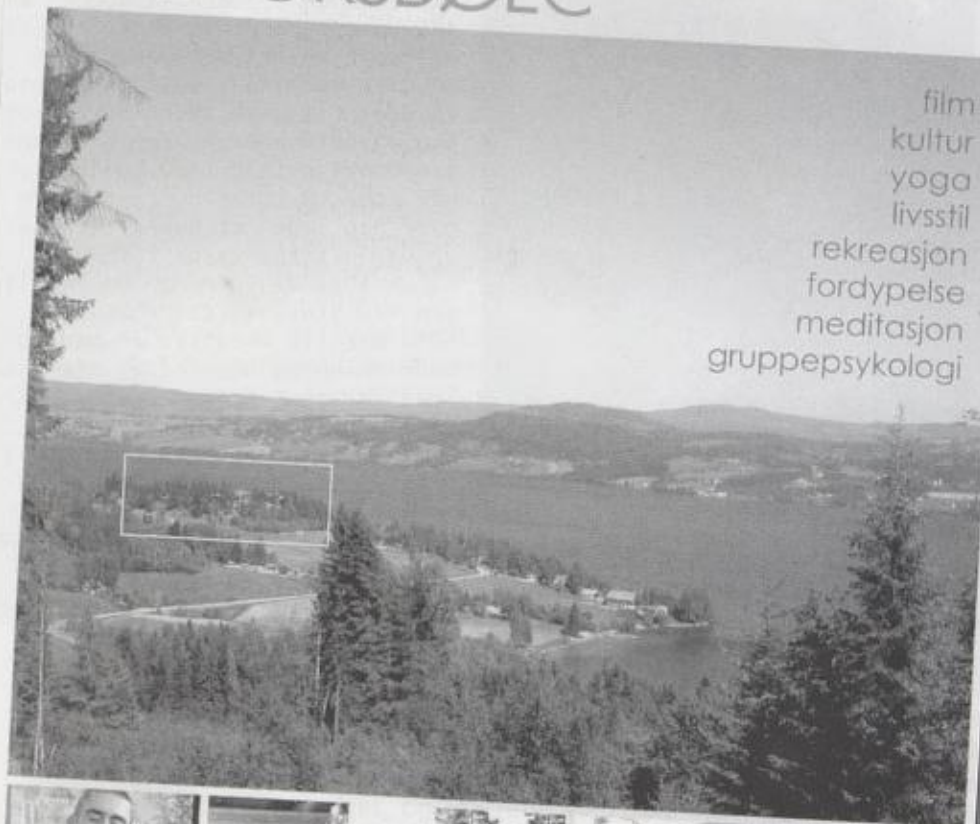
- Jeg har tatt utgangspunkt i den unge mannens upolerte raseri og valgt skuepillere som jevnt over er yngre enn forelegget kanskje tilsier. Carl Henrik Grøndahl har bearbeidet teksten mot vår tid og klippet Ciceros taler inn i dialogen. Henning Sommerro følger opp med temelig rudimentær musikk - vokal og rå. Wenche Ødegaard designer lyd uten silkehansker. Sammen vil vi sørge for at den unge Henrik får spille på samtidens strenger. Fallhøyden er stor, men svimmelhet er en kreativ fornemmelse, når oppdraget er å gjenskape førkristen romervirkelighet sett gjennom sjelen til en tenåring i Grimstad for 150 år siden.

Med Trond Espen Seim, Rebekka Karijord og Heidi Gjermundsen på laget skal det godt gjøres å ikke bli berørt. Begjær, hevne og trofasthet er tidløse elementer i enhver historie, sier Harry Guttormsen. ○

ACEM

# HALVORSBØLE

film  
 kultur  
 yoga  
 livsstil  
 rekreasjon  
 fordypelse  
 meditasjon  
 gruppepsykologi



# PROGRAM

SEMINARER KURS VERKSTED

høst 2004  
vår 2005

HØY STANDARD  
LAVE PRISER

acem.no

Acem Halvorsbøle - fristed for fornyelse  
mer på [acem.no](http://acem.no)



når alt blir kortere og kortere  
 og kjappere og kjappere  
 og morsommere og morsommere  
 og hippere og hippere  
 og mer og mer rocka -  
 kan det være godt å trekke pusten  
 og lese  
 gå en tur med tankene  
 luften dem  
 la dem få noe å gnaske på

DU KAN BESTILLE ABONNEMENT, GAVEABONNEMENT OG  
 ENKELTNUMRE ENKLEST PÅ TLF 23 11 87 00  
 ELLER DYADE.NO  
 BESTILLINGSLIPP PÅ NESTE SIDE



Du finner det meste i Dyade.  
Tidsskriftet for deg som ikke  
leser tidsskrifter.  
Reflektert, men ikke tungt.  
Tankevekkende, men ikke innfløkt.  
Kanskje litt på tvers av tidens  
selvfølgelige tanker.

Hvert hefte belyser ett tema.  
Som abonnent er du derfor  
med i en liten bokklubb.  
For 220 kroner  
får du fire hefter i året.  
Du kan også bestille enkeltnumre.

Ring 23 11 87 00  
Fax 22 83 18 31  
e-post: [dyade@acem.no](mailto:dyade@acem.no)  
Hjemmesider: [dyade.no](http://dyade.no)

## Jeg bestiller:

- Abonnement på  
4. nr. pr. år kr. 220
- Bok om Acem-meditasjon  
*Stillhetens psykologi* kr. 95
- Boken *Personlig produktivitet* kr. 145
- Boken *Tal bedre* kr. 145
- Boken *Stress - arbeid - kjærlighet* kr.95
- Godt grønt*. Kokebok for vegetarmat. kr. 95
- For kropp og sinn*. Vegetariske  
basisoppskrifter kr. 95
- Gratis brosjyre for Acems kurs

### Følgende temahefter av Dyade:

.....  
.....  
.....

Navn:

Adresse:

Kan sendes  
ufrankert i  
Norden.  
Adressaten  
vil betale  
porto.

# BREV

**SVARSENDING**

**AVTALE NR. 126000/95PB**

**Postboks 2559, Solli  
NO-0202 OSLO  
NORGE**

ACEM

ta kurs nå



psykisk kondis

Kroppen trenger trening.  
Sinnets trenger også trening for å mestre stress og utfoldelse,  
nærhet og følelser.  
Du kan trene sinnet daglig med

**ACEM MEDITASJON**

[acem.no](http://acem.no)

tf 23 11 87 00



9 770332 579031



## Kjærlighetssviket og den unge Ibsen



Hun ble sveket, forlatt, levde og døde i armod med Henrik Ibsens sønn, som ble smed og alkoholiker.

Det hun vant, var udødeligheten. Hva nå det skal være godt for. Det finnes sannsynligvis spor etter henne i flere av verdenslitteraturens største verk. Kanskje har hun bidratt til en skjellsettende dramaturgisk teknikk: det vi mest av alt vil holde skjult, det mest skjebneskapende og skambelagte, vrenses opp og river i fasadene.

Kanskje er det på tide at Else Sofie Jensdatter Birkedalen får et aldri så lite minnesmerke?

Det får hun nå, 113 år etter at hun døde. Til 100-årsmarkeringen av Henrik Ibsens død lager NRK Drama en tv-serie i tre deler om *Den unge Ibsen*. Om farens fallitt i Skien og Henriks år som apotekerlærling i Grimstad.

DNVMA D E I 2005 KJAE R L I C H H E T S V N I K E T O G D E N U N G E I B S E N